

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI SIMONYI ZSIGMOND.

26.

A DEBRECENI NYELVJÁRÁS.

IRTA

OLÁH GÁBOR.

DEBRECEN VÁROS ÉS A DEBRECENI CSOKONAI-KÖR
TÁMOGATÁSÁVAL.

BUDAPEST, 1906.

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA.

Ára másfél korona.

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI SIMONYI ZSIGMOND.

26.

A DEBRECENI NYELVJÁRÁS.

IRTA

OLÁH GÁBOR.

DEBRECEN VÁROS ÉS A DEBRECENI CSOKONAI-KÖR
TÁMOGATÁSÁVAL.

BUDAPEST, 1906.

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA.

BEVEZETÉS.

Debrecen az alföldi kálvinista magyarság középpontja már nagy idők óta; Szegeden kívül leghatalmasabb összetömörítő fészke a fajmagyarságnak. Szláv eredetre mutató neve mellett is határtalan pusztáival, házi állatvilágának gazdagságával, termő földjeivel és erős konzervatívizmussal mintha csak remekbe csinált alkotmánya volna a nomád népfajból kialakult mai magyarságnak. Nyelve is olyan, mint maga a nép: erős, egyszerű, külsőleg tán szikárnak tetsző, de belsejében költői szépségeket rejtő.

Idegen nemzetiségek beolvadása nem igen keresztelte a debreceni vért. Igaz, hogy a XVI. század folyamán sok baja volt a nyakán ülő törökkel; hatott is rá az ozmánosság, de ez a hatás sokkal gyengébb volt, mint a rá való visszahatás. S ha török emberek családot alapítottak a városban: elmagyarosodtak, elgyűltek, úgyhogy nevöknél egyéb misem őrzi ozmán eredetüket. (Ilyen pl. az *Ábrahám* család, melynek őse egy *Ibrahim* nevű török ember volt.) A későbbi századok folyamán, kereskedelem virágzása korában, hetekig tartó országhírű vásárai (*szabadságai*) három ország népét hozták össze. A különvaló Erdélyország ide küldte iparcikkait; Bulgária rakodmányos szekerei ide sereglettek s Debrecen adta át, mint gyűjtő-kas, a termést, az életet Pestnek is, Pesten keresztül Bécsnek. (Debreceni disznókupecsek ma is összeköttetésben állanak Bécs városával.) — De azért ezekkel az idegen ajkú nemzetiségekkel való érintkezése nem hagyott rajta több nyomot, mint pl. az ozmánosság az egész magyarság köznyelvében.

A három mérföldnyi szomszédságban levő Balmazújváros *svábokat, szerbeket* eresztgetett Debrecenbe; répa, karalábé-termelőknék ott is ragadtak egész családok. De ezek is mihamar magyarokká cseperednek, vagy ha nem fogja őket a hely, világgá erednek; — semminémű befolyással nincsenek a lakosság nyel-

vére. — Azonban, amennyi németesség a nyugati hatás folytán beszivárgott a köznyelv tisztaságába, annyiforma a debreceni nyelvjárásban is akad. Született paraszt emberek mondják: »Énnye, de jól níz ki!«

Nagyobb nyomot hagyott, különösen a régibbvágású emberek beszédmódjában, a latin nyelv, a századok óta ott rajló deákság nyelve. A XVIII. század végéig a Kollégium fiatalságának erősen tiltották a magyarul beszélést s a latin nyelvre való rászorítás önkénytelenül is latinossá tette bizonyos szólásokban a debreceni szókötetést. A *sok*, *számos*, *pár* számnévi jelzők mellett nagyon gyakran többes számban áll a főnév: Sok *nípek* vótak ott! Kívánom, hogy e pár *soraim* friss jó egíssígbé *tanájjon*. Két *szemeimmel* láttam. Számos bódog *esztendőket* írjél erőben, egíssígben! — Egészében véve mégis tisztább ez a nyelvjárás, mint az északkeleti nyelvterületnek akármelyik pontján.

Még egy érdekes, irodalmi hatásról eshetik szó: a Károli fordította *Biblia* nyelvének a hatásáról. A debreceni ember, mint kálvinista vallású, nagy bibliaolvasó és ismerő. S ez a könyv már tekintélyénél fogva is átültette régiesebb szólamait a beszédeben nem sokat változó polgárság nyelvébe. Így a *mindezekután* teljesebb alakjában forog közszájon: *mindezeknek utána* (v. *mindeneknek előtte*: mindenekelőtt). A Károli nyelvére vallanak a figura etymologica köréből az ilyenek: *látást lát*, *hallván hájja*, *tudván tuggya* stb.

A debreceni ember beszédét a *teleszájjal* beszélés jellemzi; ennek a széles ejtésnek a következménye az a diftongusszerű *ó*, *ö* hang, melyet a rendes *ó* és *ö* helyett ejtenek (mez^oó, já^o). Ízö ez a nyelvjárás egész terjedelmében. — Annyira szereti azonkívül a nyílt hangokat, hogy az országszerte hangzó zárt *ë*-nek híre-hamva sincs a debreceni civis beszédeben. Szereti a hosszú hangot ott is, ahol az irodalmi vagy a köznyelv nem igen használja (*szikár*, *múlat*, *bóldog*, *vítat*, *kórmáⁿ* stb.) — Nem tűri a hiátust, s ennek az elkerülésére vagy magánhangzót ugraszt ki (*rám*, *jáⁿ*, *tuttár' adni*), vagy *j* hangkapcsot alkalmaz (*fijájír*)

I. HANGTANI SAJÁTSÁGOK.

A hangok képzése.

Magánhangzók. Az *a* hang néha *o* hang felé hajló; úgy hogy vagy ajakzárással ejtett *a* hanggá lesz: *hatalom*, vagy teljesen *o*-vá: *állom* = állam, régi emberek beszédében (vagy pl: *vállom*, *állom*: az 1. sz. birtokos rag előtt). — Mélyül az *a* hang pótlónyújtás alkalmával (*ll*, *rr* rövidülésekor): *âra*: arra, *bârra*; *vâr* (varr); *l*, *r*, *j* előtt, ha ezekre még egy mássalhangzó következik: *nyâlka*, *târgonea*, *hâjlik*.

Az *e* hang mindig nyílt, zártat ez a nyelvjárás nem ismer. Van hosszú *ê* hang is: *têjjes*, *kêlmed*. Némely ige régibb, teljesebb alakjában megőrizte az *é*-t az *e* helyett: *mér*, *nyér*, *vér*, és ez a főnév: *vedér*.

Az *é* hang rendszeren *í*-vé lesz, különösen az olyan szókban, amelyek megőrzik hosszúságukat a teljes töben, ragozás közben is: *fél*, (félni, félek, félelem) = *fîl*, *mîz*, *kîrêg*, *szîles*, *fejîr*; de kivételek: *kôvér*, *vîtéz*, *énék* stb., melyekben megmarad az *é*. Szintén megmarad a teljes tövükben hosszúságukat elvesztő szóknál is: *bél* = (belet, belek) = *bêl*, *fêl* (fele vminek), *szêl* (ventus), *rêz*, *kêz*, *têl*, *szekêr* stb; de: *kenyîr*, *elîg*: *í*-vel. Nagyobára a régi zárt *é* vált *í*-re.

A köznyelvi *o* hangon kívül van egy *ô* hangja is: *tôrma* (sokkal hosszabban hangzik, mint a köznyelvben!), *csôrda*, *ôjjan*. *ô* hang van ebben is: *rôjt*, *bôjt*. A rendes *o* néha *ó*-vá nyúlik: *ór* (orr), *kôrmá*ⁿ. A mássalhangzók kiestével pótlónyújtásos *ó* áll elő: *áócsáó* (olcsó), *báódog* vagy *bóldog*. — Általában az *ó* hang majdnem mindig diftongusnak hangzik, még a pótlónyújtás révén keletkezett *ó*-ban is.

A rövid *ö* hang rendes; a hosszú *ô* lehet *ô* és *ö*; pl. jöjjék máⁿ! ôrre mennek. Pótlónyújtással *l* kiestével az *ô*-ből *ö* lesz: *zööd*, *fööd*, *köotem*ⁿ. Az *ö* hang is diftongusnak érzik, akár tiszta, akár pótlónyújtás utján keletkező: pl. *vööfi* (vőfély), *zööd*.

Az *u*, *ü* hang rendes. Néha *í*-vel váltakozik az *ü*: *híves*, *míves*, ez az eredetibb alak.

Táblázatba állítva a magánhangzókat, így sorakoznak:

	<i>u, ú</i>	<i>i, í, í</i>	<i>ü, ű</i>
	<i>o, ō, ô, ó</i>	<i>é</i>	<i>ö, ő</i>
<i>á</i>	<i>a, â, g</i>	<i>e, ê</i>	

A hangok kapcsolatában a könnyű kiejtés az irányadó; ezért nem igen tűr ez a nyelvjárás hiátust. (Januvár, Februvár. De már: *szomorú-an!*) Az érintkező mássalhangzók közt gyakran áll be hasonulás: *talló, pallag, ap pedig, ace, hacc, tőzsz meg.*

A magánhangzók változásai.

1. Minőségi hangváltozások.

Zártabb hang áll nyíltabb helyett: *a ~ o*: ágos, cs^aónok, kôkas, lábos, magoss, nyûgot, számódó, állom (állam), foktom (factum), opsit (Abschied). És a birtokos személyragok előtt: újjom, újjod; lábom, lábod. *e ~ é*: vedér, ménkü; nékem, véllem, éⁿgem; nyér, mér, nyél, vér, széd, ösmér. *e ~ í*: kilts (kelés), körtj; teli, messzi; lihel, eriggy. *e ~ ö*: szömöcs (vagy szümöcs); [szükön, búvön.] *é ~ í*: kenyír, kínyes, szíp, kímiⁿ, lígy (esto). Megmarad a hosszú *é* ezekben:* légy (musca), léc, kéz, ész, mész, ég (coelum), jég, tér (de: tíres és térsíg), szén, ének, gége, levél, tehén, éhes, kés, gém, dér, fél (fele), szél (ventus). Az *édes* szó hosszú *i*-vel = *ides*, mint melléknév szerepel; rövid *i*-vel pedig: *ides* = édes anyám.** *é ~ í*: fazik, marik (marék), v^ofi (vőfél). *o ~ u*: hun, hunnen; csuda, mangurúl, udú, hummi, muhâr; ivutt, úcsúdott. *ó ~ ú*: a -ról töl bôl: -rûl bûl túl alakban használatosak; — rûllam, házbûl, vártûl; lû, fûrû. *ö ~ ü*: dûrgís (tuggya a dûrgist; de: égdörgís), tûrûl. *ő ~ û*: -bôl töl röl: -bûl túl rûl. túllem, kerbûl, fûtûvalófa; kû, tû, bú, csû, û, ûk, dûl, szû, lû; gyeplû, seprû.

Nyíltabb hang zártabb helyett. *o ~ a*: ôrvasság, szívanó, bagdáⁿ, házha; — *i ~ e*: esmerôs, erányába, estráng; — *ó ~ a*: kila, tinaja, zászlaja, ajtaja; — *u ~ o*: onoka; ruhájok, ládájok; foktom, múzjgom, kollégyom, petróliom; ozsonya; — *ü ~ ö*: koszoró (öreg embereknél); — *û ~ ő*: gyömöcs; kertyök, eszök.

Elôlsô és hátsó hangok egymás helyett. *a ~ e*: eledó, derázs, dera, hunnen, gerádja; — *e ~ a*: derakasan; — *é ~ o*: szándok, ajándok (papi nyelvben).

Nem ajakhangzó ajakhangzó helyett. *ö ~ é*: könyikig (ez az eredetibb alak); — *ő ~ e*: mendergôs (menny-

* Általában az *Arany János* összeállította példák válnak be a debreceni nyelvjárásban is.

** *é ~ í*: affektáló, hibás visszakövetkeztetés: szévem, vézmérték; tréfásan is mondják: Kérek szépen egy kis vézet.

dörgős), seríⁿ (sörény), fíkető, temiⁿtelen, kemímmag; veress, ser; fel, fejül; ecsém; sêrte, csêrget (ostorral; és csôrgeti a pénzt); pêr, gyênge, fêrtelem; megett, felett; — *ö ~ i*: isztikél (osztókél), göringy; — *ő ~ e*: kisei (késői), szölleje, vesszeje; — *ő ~ é*: elébb, betetéz; — *ü ~ e*: szegy (marháé; de lószügy); — *ü ~ i*: idves-sig, innep; siket, híves, kézmíves, bikkfa, ficfa (fűzfa).

A jakhangzó nem ajakhangzó helyett. *i ~ ö*: ösmér; — *i ~ ü*: üdő, dücső (öreg embereknél).

2. Mennyiségi hangváltozások.

Hangrövidülés. *á ~ a*: lang, langal, langgal íg; Madar (családnév); — *é ~ e*: hetfü; — (*é*)*í ~ i*: ennihány (egynéhány), firhe megy.

Hangnyújtás. *o ~ ó*: kórmáⁿ, kórhad, órmáⁿ, ór; — *i ~ í*: vítat; — *ö ~ ő*: gyűlölm.

Igen érdekes jelenség a debreceni nyelvjárásban a *j*, *r*, *l* mássalhangzók nyújtó hatása.* T. i. az *a*, *o*, *e*, *ö* hangok közvetlenül a liquidák előtt mindannyiszor *á*, *ó*, *é*, *ő*-vé nyúlnak, valahányszor csak a mássalhangzók ugyanazon szótagban maradnak. E megnyújtott hangokat nem kell összetéveszteni a hosszúakkal, vagyis az *á*, *ó*, *é*, *ő*-vel. E szabály szerint tehát így nyúlnak meg a liquidák előtt a vokálisok: *nyál*, *nyêr*, *hâj*, *fêj*, szintúgy, ha mássalhangzó követi a liquidát: pl. *fâl-ba*, *hâj-nak*, *nyêr-te*. Ellenben, ha más szótagba kerülnek e hangok, megszűnik a nyújtás, pl. *ha-jam*, *ha-junk*, *ha-jas*. E szabály nemcsak ragok előtt, hanem magában a szótöben is érvényesül, pl. *sârk* de *sa-rok*, *dâr-ru* de *dâr-vak*, *fa-lu*—*fâl-vak*. Az idegen szók sem tesznek kivételt.

Magánhangzó-kilökés. A hiátus elkerülésére két egymás mellett álló magánhangzó közül az egyiket kilökik: jány, rám, mír (miért), jó'ccakát, rádás, tuttár' adni, gazduram.

Mássalhangzó-változások.

1. Minőségi változások.

j ~ ny: bornyú, varnyú, pernye; *k ~ g*: garajcár, kerég-jártó, geleb (kebel); *t ~ d*: dúr, garad; — *l ~ j*: pájinka, vajú, távojrúl, düjjeszt; *ly ~ j*: fojó, ojan, kiráj; *r ~ z*: nyizbál (nehezen vág, nehezen nyír); — *b ~ p*: laptá, plajbász (Bleiwiss), pankrót (Banquerotte); *d ~ t*: laptá, atrec (Adresse); *g ~ k*: rikli (Riegel), kókler (Gaukler); *zs ~ s*: sugori, sugorgat; — *l ~ n*: tanál, danol, hun, valahun; *l ~ r*: fütüörész; — hasonlással: érrejt, fârra, ítêrre, êrránt; *ly ~ n*: mihent; *n ~ ny*:

* Már Kúnos Ignác észrevette a debreceni nyelvjárásban (L. Nyr. 9:160.)

kínyesó, ny^ostí^{ny}, ozsonya, innya, debrecenyi; *ny ~ m*: tôrôm, takompóc, grambul vaⁿ; *ny ~ n*: mendergős, ménkű, asszoⁿ, sáfráⁿ, kökfⁿ, báráⁿ, araⁿ, legíⁿ stb.; *r ~ l*: hasonulással: talló, salló, pallag; *r ~ n*: máⁿ, miⁿgyáⁿ.

A hangképzés helyét tekintve néha váltakozik egymással a torokhang, ínyhang, foghang és ajakhang. Ezek az ú. n. hangszervi változások.

d ~ gy: térgy, térgyel; *d ~ l*: hasonulással: palló; *gy ~ j*: keréjártó, szíjjártó; *p ~ f*: dufla (dupla); *p ~ k*: szektember (ritka); gyekmester; *p ~ t*: tróbál; *sz ~ c*: kanavác, retéc; *t ~ k*: Szakmár; *v ~ h*: fuhar; *z ~ zs*: zscaskó, csizsma.

A diftongus *aj*, *ej* ~ *é*-vé változik: *paré*, *karé*, *taré*, *gané*, *té* (tej).

2. Mennyiségi változások.

Hosszú mássalhangzók. *bb*: egyébb, különbben; *ll*: üllő; rúllam, túllem, véllem, nállam, belőlle, felőlled, alóllam, előlletek, kevesell, restell, jóvall, sokall, rivall, düllön^gödzik; *nn*: utánnam; szívesenn, egyenesenn, nagyonn stb.; *ss*: dics^oössig, magósság; er^oöss, magóss, piróss, lapóss, hêgyess; mássa, kôkassa, hatossa. — Ragozás közben nem mind őrzi meg a hosszúságot; pl. kokasom, kokasod, de: hegyesset, hegyessnek stb. *ssz*: egíssz, egísszen, bajjusz, lessz; *zz*: közzül, közzé.

Mássalhangzó rövidülés: *ór* (orr), *órmáⁿ*, *vâr* (varr).

Pótlónyújtás mássalhangzók kiesése után: *lcs*, *ld*, *lg*, *ln*, *lgy*, *lt*-ből kiesik az *l* (kivéve a szótóvégi *l* et) s az előtte álló magánhangzó megnyúlik; pl. *kúcs*, *Júcsa*, *ócsó*; *z^oöd*, *f^oöd*, *k^oödök* (de: *öldököl*); *dógozik*, *p^oógár*, *szógál* (ellenben: *feleselget*, *fontolgat*); *v^oögy*, *t^oögy*; *ótoogat*, *k^otémáⁿ*, *b^oótos*; de: *íltés*; *hónap*, *v^oóna*.

Hasonulások: *dn ~ nn*: Bonnár; *gn ~ nn*: tennap; *lj ~ jj*: visêjje, danójjik; *lr ~ rr*: êrrejt, fârra; *nm ~ mm*: lem-mag; femmarad. — Az *az ez* mutató névmásban levő *z* mindig hasonul az utána következő szó első mássalhangzójához: *ab bion!*, *ed derik!*, *acs csak ajjô*; *ak kell*, *el lessz a!* *ah hát!* stb.

Mássalhangzók kiesése: *l*, *j*: hosszú magánhangzók után nyomtalanul kiesik: *páca*, *kiát* = *kiját*, *n^eékül*, *téfel*, *nyút* (jt), *büt*, *fütüvâlófa*; — *d*: csembiztos, *keⁿ*, *kennek*, *minnek*, *kab' be*, *köpp' ki*. A *majd* *d*-je is kiesik mássalhangzón kezdődő szavak előtt: *maj* megmoⁿdom! de: *maj-delmi-gyinnen!* — *gy*: az *egy*-ből kiesik, *ekicsit*; *h*: hászija, hát iszen (és hássen); *ly* (l): *vófi*; *mí* (mély); *n*: *píz*, *szívanó*, *rátotta*, *ikább*, (házba'); *t*: *kêrbe*, *tesvîr*, *Isván*, *paraszgazda*, *mír*, *azír*, *mer*; *v*: *pitar*, *szí*, *hí*. Szólás: »megfogom a *nyeledet!*« (nyelvedet). — *z*: elmarad a *-hoz* *hez* *höz*-ből: *házha*.

Mássalhangzók beszûrása. A hiátus elkerülésére: *j*, *h*, *g* = *deják*, *fájír*, *tijéd*, *mi ja?* *ha jén*, *te jis*, (vagy: *té sis*); *fuhar* (fuvar); *beg* elaluttam, *deg* a *fârkára* *hágott!* Azután:

rozmaring, tulipánt, fájintos, kisvártatva, fártol, ültő, áltó hejjibe, öszvesen, viack, könyvedzik, egyátajjába.

Hiányos (összerántott) alakok: nem tom, mék (melyik), 'sz, 'szen, hisz, aggy isteⁿ, aszoⁿgya, isten úccse, kék (kellene), miⁿgy (mindjárt), ^aótán, ^aót, azut, (azután), tán, ett, itt, hóta (mióta.)

H a n g á t v e t é s: karalábé: kalarábé; petróliom: petlóriom; kolera:korela; elegyedik:őgyeledik; kebele:gelebe; husáⁿg:suháⁿg; suviksz:subick; makverő:vakmerő.

II. ALAKTANI SAJÁTSÁGOK.

1. Szóösszetétel.

Feltűnőbb eltéréseket a köznyelvtől nem találunk. — Érdekesebb összetételek: *ammondó* (vagyok); *mitívő* (legyek); betívő-falat; halópor, hengerbucok, nyaktekerecs.

Alanyi összetétel: ôrcapirúlva.

Tárgyas összetételek: ôsvíⁿtaposó, bagóleső (= száj), sarkantyútaposó (aki mindig a más sarkában jár: csatlós); kutyaszorító (egy zug neve Debrecenben); békanyúzó (rossz bicska); vírszopó (kegyetlen); kármentő (csizmadia műszer); derejemeccó, szívanó, csontvágó (ész); dug^aóhúzó.

Jelzős összetételek: szárazmalom, harmadfű, szakasztókosár, derázdsderakú, égimeszelő, maglódisztó, araⁿtüdő (gúnyos, tréfás megszólítás = lellem!); álomszuszik, töviskesdisztó, cirokseprű, élesmosó, köszörükű, ültőhejj, fináⁿcfenekű (virgonc).

Határozós összetételek: ôsszemarik, fûtúvalófa, haⁿvábahótt; Nyakigláb, Gyengéⁿszúró, Hóttigszegín (gúnynevek); Körúlszaros (csárdanév).

Igés összetételek: háztűznízni, színagyúteni, tengerikapálni, szállószedni, borinni, serinni.

Ikerszavak: ákom-bákom, agyabugyál, csihé-puhé, csett-csatt, csurran-cseppen, csereg-csattog, csiribiri, dût-borít, hip-hopp, hemmi-hummi, icinkó-picinkó, inde-binde, inge-binge, kehel-kahol, libbeg-lábbog, locsi-fecsi, meszet-moszat, móra-bóra, pity-potty (ember), ripp-ropp, retye-rutya, sertepertél, sepp-supp, sete-suta, setteg-suttog, szurkapiszkal, tób-láb, tárétoppos, tiri-tarka, töremora, tereferél, vírrel-bottal, ürge-fürge, ürög-forog stb. stb.

2. Szóképzés.

Igeképzés igéből.

Mozzanatos képzők: -*int ant*, köhint, szippant; — firkant; *ít*: vonít (vállat), virdíít (ordít), rándít; *an en*: mukkaⁿ (?); koppaⁿ, cseppaⁿ.

Gyakorító képzők: *g*: vinnyog, hêncsereg; -*ng ngat*: vissong,

állongat; *d* és *l*: görnyed, lohad, zöcsköl, salapál; *-kod* *ked* *köd*: csapkod, csipked, köpköd; *-ász* *ész*: hajkurász, füttyörész. Különösebb képzésű *gyakorító* igék: írsokál, mírsekél, vârsokál (= íroгат, méreget, varrogat). Aztán: *zöcsköl* (rázogat).

A szenvedő ige helyett a visszaható alakot használja Debrecen. (A Debreceni Grammatica ezt az irodalmi nyelvben is irányadóvá akarta tenni.) *-at et* helyett tehát *-ódik* *ódik*: *adódik*, *vevődik*. Hogy vevődött az a malac? Eladódik az a tehén? A tulajdonképeni visszaható igék képzőjében *-ódik* *ódik* alakot ejt ez a nyelvjárás: vakar^aódik, he^agerg^eódik, dúllö^ug^eódik.

Névszóból való igeképzés:

Érdekesebb alakok: dímatlankodik, dalmahodik, hâmvahodik, badárizk, bogárizk, nyakál, hirint^okádzik, kapcáskodik, elküll^ofelez, köntörfarol, ráteheⁿkedik, macskázik (ingerkedik), kutyáskodik, diszt^okodik, bájmol, májmol, hegyel (hegykélkedik), fártol.

Névszóképzés igéből:

A *-dalom* *delem* képző gyakoribb, mint a köznyelvben: köpedelem, igedelem, fáradalom, gy^ozedelem, nyugodalom.

Az *-ás* és képző gyakran a cselekvés helyét jelöli: szánás (a felszántott hely), vetés (a bevetett hely).

A főnévi igenévképző *-ni*, egyetlen kivétel: *innya*.

A melléknévi igenevek *ó* *ő* képzője főnévi használatban zártabb lesz: fúrú, seprú; kivétel: vísó. — Érdekes alak: *favágító hely*.

Az *-at et* képző igen gyakori az *-ás* és helyett. Például: *lâttat* (ni^acs ad d^ogának semmi láttattya); *lîpet* (nem tesztek írte egy lîpetet se!); *dugat* (hozz egy dugat szalmát a kemeⁿcébe); *csipet*: (ecs csipet só); *vâgat*: (egy vâgat fa: amit egy ízben felvâgnak); *hozat*: (ety hozat teⁿgeri); *f^eözet* (ety f^eözet ítel); *sütet* (két sütet kenyír); *húzat*: (három húzat párna); *emeliⁿtet*: (egy emelintet lessz an nekem!); **tapodat* (csak tárgyraggal: ety tapottat se); *indûlat*: kiindulás értelemben: (av v^ot ennek a dolognak az indûlattya = kezdete).

Különösebb névszók: *röhencs*, (röhencs köjök: aki mindig nevet); *koppólé*: koppasztó forró lé; *sektukarcs*: nyivászta kis gyerek; *kâkompille*: (kâkân billeng?); *guzori*: szárnyaszegett, kedvetlen, szomorogva gúnnyasztó (tyúk, ember); *lesipecsi*: disznótorkor adják a várakozó gyerekeknek, néha maga a csülök; *locsi-fecsi*: szószátyárkodás; *itóka*: ital; *elöte*: a sûtökemence nyilását befedő eszköz; *lötymörík*: mosogató lé; *furi*: furcsa; *piri*: igen pici; *törek*: gabonaszártörmelék, szalmatörek; *korc*: gatyakorc, rokojakorc; *marmancs*: kisdéd; *izyk*: szénatörmelék; *tukarcs*: szénatukarcs, marokkal összefont szénacsomó; *hállomás*: hallás;

halomás: haláleset; *vonítás*: vonás; pl. nem tett ety seprűvonítás' se; *hutykora*: bicska, *fíntok*: fenőtök (a kaszafenőt tartó szarutok).

Kicsinyítő képzőket nem igen használ ez a nyelvjárás, hanem a kicsinyítést ezekkel a szavakkal körülírva fejezi ki: *csepp*, *kis*, *píri*, *picí*, *pirinkó*, *icinkó-picinkó*, *mákszem*, *öklömnyi*. — Másféle kicsinyítő képzők: *-csa cse*: Júcsa, Marcsa, Borcsa; *-ca ce*: moslica; *-i*: bari (kis bárány), Jani, Peⁿdzi (Erzsi); *-us*: Menyus, cicus; *-kó*: haskó (kis gyerek hasa); Markó (Mari), Jankó, vaskó (tengerihántó, székbe vert késpenge; vagy csizmatisztító rossz kés); *-ók*: Erzsók, pofók; *-ka*: száⁿka, itóka.

Őnevek fokozása: kutyább; szamarabb a számárnál; — vígestelen vígig.

A személyes névmás a többes számban: miⁿk, tik, úk. Birtokos névmás: enyém, tije^d, övé; mi^jénk, tije^tek, övék v. *övéké* (övéké jaz a lú). Visszamatató névmás: akki, ammi, ammék (*amely* nem használatos); az *akki*-t általában tárgyra is, személyre is használják.

3. Szóragozás.

Szótövek.

Egyes szótövek a köznyelvénél hosszabb, teljesebb alakjukban maradtak meg: *törzsa* (törzsája); *örca* (örcapirúlva); *odú* (odújába); *sarjú* (sarjúm, sarjával); *könyv*: könyű (könyvedzett a szemem, idős embereknél); *ocsú* (tokos búza); — *ád*, *hágy*, *nyér*, *vér* stb.

A nyújtott nevezőjű szavakban a hosszú hangzó legtöbbször a ragok, képzők előtt is megmarad: *fűz* (fűzes), *kút* (kútat), *tíz* (tízen), *nyúl* (nyúlat), *súgár*—*súgárt* (aluttam ety súgárt); *múlt*—*múlat*—*múlaccság*; *vítat* stb. Rövidek: *víz*—*vizet*; *tűz*—*tüzet*; *úr*—*urat* stb.

Hangzóvesztő igék ilyen alakjukban használatosak: *dögleni*, *ugrani*, *sodrani*, *pedreni*. — Ett, ivutt e h. evett, ivott.

Igeragozás.

A következő igealakok szerepelnek: *ír*, *irt*, *irt vót* (irtam vót neki háromízbe jis), *írna*, *írt vóna*, *írják* (írjon), *írand*. Az *írni fog* egyáltalában idegen a nép nyelvének; rendszeren így fejezik ki: *májd ír*, vagy csak: *ír*. Az *írand* alak a biblia hatása folytán ment át a nép nyelvébe, de csak néhány igénél és csak idézetekben, vagy ünnepies beszéd alkalmával ejtik: *lejénd*, *tejénd*, *eljövend*. A befejezettséget a jövőben rendszerint nem fejezik ki: maj ha *mekkapom* aszt akkis píz^t, *juttatok* néked is belőlle. — Elbeszélő múlt időnek se híre, se hamva. Múlt dolgok és események megjelenítésére a történeti jelent használja a nép: »Am

minapába meⁿgyek az uccán, ehuⁿ vet^odik elibem. Suba sógor; köszönök neki^s stb.

Alanyi ragozás. Az ikes és iktelen igék ragozásában nagy kavardás van.* Az ikteleneket is annyira ikesítik, hogy jószerint csak ikes ragozásról lehetne beszélni.

Jelentő mód, jelen idő: 1. jáccok — meⁿgyek; 2. jáccassz, jáccol — meⁿgyel, mígy; 3. jáccik — meⁿgyen, megy.

Feltételes m. 1. jáccané — mennék; 2. jáccanál — mennél; 3. jáccana — menne.

Felszólító mód: 1. jáccak — mennyek; 2. jácc, jáccál — menny, mennyél, erigy; 3. jáccik — mennyik.

A jelen idő egyes számi 1. személyében az ikes igék *-m* ragja csak ebben az összetételben van meg: *eszem-iszom ember*; a 2. személy *-l* és *-sz* ragja^s vegyesen fordul elő úgy az ikes, mint az iktelen igéknél, gyakran egymás mellett is: látol — lácc, fürdöl — fürdesz, füröcc, hagyol — hacc. A jelentő mód egyes 3. személyben megvan a különbség ikes és iktelen ragozás közt (de itt is van kivétel az *eszik* igében, pl. megesz a fene! vagy: sok mindent megeszen).

A feltételes mód egyes 3. személye úgy az ikteleneknél, mint az ikeseknél *-na* végű: menne — bukna, ugrana.

A felszólító mód egyes 2. személyében az ikések, iktelenek egyaránt felveszik egyszer az ikes, másszor az iktelen igék ragjait. Itt legnagyobb a szabálytalanság. Szabály alá vonható esetek a következők: az *l* végű igék nem veszik fel az *l* ragot; pl. száj (szállj), szüresőj, romboj. Más hangzón végződő igék, különösen az egytaguak közül a következők, rendszeren *-ál -él*-lel használatosak: vegyél, tegyél, higgyél, jáccál, egyél, igyál stb. Ingadozók: aggy—aggyál, menny—mennyél. — A *menny* és *mennyél* alakok közt van valami különbség; a *menny* szigorúbb parancsolást jelent; pl. az apa rákiált lábatlankodó fiára: »menny innen a fenébe!« (= takarodjál!); ha pedig az anya szeliden kéri a lányát, így mondja: »mennyél el a kútra, jányom« (= erigy). — A felszólító mód egyes 3. személye mindkét fajta igénél *-ik*-re végződik: jöjjik, aggyik — egyik, aluggyik. Egyedül az *esik, törik* és *eszik* ikes igék a kivételek az ilyen szólásokban: *egyen* meg a fene, fen' *essen* beléd, *törjön* ki a nyakad. Ezek a második személyben az *sz* ragot veszik fel rendszeren: nyukhacc, adhacc, ehacc, ihacc.

A ható ige legtöbbször iktelen: nyughat, adhat, ehét, ihat.

A régies *-n* végzet az egyes 3. személyben megvan több igénél: teszeⁿ, veszeⁿ, viszeⁿ, hiszeⁿ, mengyeⁿ, nincseⁿ, jöⁿ stb.

A tárgyas ragozás rendes, csak a föltételes mód többes 1. személye mindig: hagynáⁿk, innáⁿk; innók, hagynók alak ismeretlen.

Egy pár különösebb igealak is fordul elő: megyek, mícc — mengyel; sőt elvétele a többes 2. személy is: *mengyetek*.

* Lásd: Kúnos Ignác cikkét a Nyr. XI. kötetében.

A *kell* ige feltételes módjának 3. személye: kék, kéne; felszólítója: kejjk v. kellessik (a szenvedő *kelletik* formából; hogy ne kellessik mindeⁿ nap bemennem). A *jön* ige felszólító mód egyes 2. személye gyere v. gyer. A *megy* ige felszólító m. egyes 2. sz.: eriggy és menny. — Az *ugat* ige felszólítója a rendes alakon kívül így is használatos: *ugu* v. *ugi*. (*Ne ugi!*) Ilyenforma a *mutat* igeének a felszólítója is: *muti* vagy *fitasd!* A *néz* ige óhajtó m. egyes 1. sz. *nézzem* helyett: *ním*, pl. hadd *ním* azt a kalapot! (hadd *lám* analógiájára).

A főnévi igenév néha felveszi a személyragokat, néha meg nem.

A határozói *-va ve (-ván vén)* igealakok használatosak az ilyen kifejezésekben: *reggêre kelvén, tavaszra kelve; nyilván;* különben az igéből képzett személyragos névszói alakok is helyettesítik: jártomba — kóttömbe, ültödbe, álltába (egyhúztomba).

Névragozás.

A köznyelvtől eltérő jelenségek: A tárgyrag a birtokos ragok után néha elmarad az 1. és 2. személyben; pl. megütöttem a fejem; add ide a kalapom; hordd el inneⁿ magad! Szintígy a személyes névmások: éⁿgemet ~ éⁿgem, tígedet ~ tíged. — Pleonasztikus alakok: ütöt, asztat, mikeket (mikeket össze nem beszél!).

A határozói ragok közül a *-ban ben* mindig elveszti az *n*-jét, a *-hoz hez höz* pedig a *z*-jét s itt az *o* hang rendszert nyiltabb *a*-vá lesz: *házha*.

Az *-ül ül* helyett eredetibb alakot találunk ezekben: felöll, alöll, elöll, belöll, megöll.

A *-hoz hez* és a *-nál nél* néha elmarad a nevek mellől; pl.: »Nem tom, Pista mekkapta ji al levelet? Ozsvát *nénémék* küttem«. A *-nál nél*-re: Kis Gáborék v^aótam; Matkóék baj van.

Pleonasztikus alakok: *mitüllünktül* (vitték el az ásót); *mitülön fogva; titülletektül; minállunknál, tinállatoknál, ünálloknál*.

Az *-ért* ragból a *t* mindig elmarad: hazájír; ezír, azír, mír.

Különösebb képzésű határozók: a *hol* és összetételei: huⁿ, valahuⁿ, seuⁿ (de otthoⁿ, itthoⁿ). Régiesebb alakok: innét v. inset, hunnét, messzünnét v. messzünnen, másunnét. Egyhúztomba. *Sürjen* (sürü-j-en). — Az *azután* szó alakjai: azután, osztán, ótán, azut, ót. Gyakran elbeszélés közben kétszer is egymás mellett, így: *azután osztán*. — A *bent* és *kint* helyett néha *be* és *ki* áll: odabe (sokan vannak), ideki (senki sincs). — Néhány mélyhangú határozó fokozásánál a fokképző előtt magashangú *é* áll *á* helyett: árrebb, odébb, hamarébb.

Birtokos személyragok. A sziszegő mássalhangzón végződő szavak a 3. személyű birtokos rag előtt a véghangjukat — mintegy a birtokos *j* kiesésének a pótlására — megnyújtják: kokassa, vassa, kanássza, vadássza. — Az egyes 3. szem. birtokos

e ragja más ragok előtt *i*-vé lesz: szemit (szemét), kezit, pízit, eszivel stb. — Az *-ó* *ö* végű névszók véghangzói a birtokos rag előtt rendszeren *-a* *e*-re változnak: ajtaja, disznaja, erdeje, mezeje, elseje. De: *kendője*.

Személyi névmások:

éⁿ, éⁿgem v. éⁿgemet
te, tíged v. tígedet
ű, út v. ütet.

miⁿk, miⁿket v. bennüⁿket
tik, tikteket v. benneteket
űk, űket v. bennöket.

III. JELENTÉSTANI SAJÁTSÁGOK.

Halász Ignác fölosztása szerint lehet önálló s lehet viszonyos jelentésváltozás. Az önálló jelentésváltozás létre jöhet: megszorítás, általánosítás, átvitel, a szók jelentésének elhomályosulása és kiveszése, a hangzásbeli tévedő analógia (népetimológia) és hangbeli elkülönítés révén (szaru-szarv). A viszonyos jelentésváltozás kétféle: 1. a szó a mondatbeli többi szavakhoz való viszonyát, jelentését megváltoztatja alaki változás nélkül; a főnév szerepelhet melléknévképpen, igeiképpen stb.; — 2. alakváltozással kétféleképp állhat elő viszonyos jelentés: *a*) azáltal, hogy a jelentésváltoztató rész a szó elé járul (drágakő), tehát ez az összetétel; *b*) a külső változás a szó végén történik, tehát a jelentést a képzők változtatják. De itt is tekintetbe kell venni az önálló jelentésváltozásnál felsorolt eseteket (megszorítás, általánosítás stb.)

Önálló jelentésváltozások.

Jelentésmegszorítás és általánosítás.

Ájj: a ló alá vetett alom (szalma). »Ájjazz meg annak a lúnak, te. — *Érrejtődzik*: aki hosszú, delejes álmat alszik, holt-elevenen. *Ítet*: íteti a mifreggel: bosszantja. — *Megítet*: megmérgez. — *Pajta*: csak a kerti kis ház, kunyhó neve. — *Kövecscsíg*: megkövetés értelemben: »kövecscsíggel legye^m mondvá«. — *Had*: család; a Matkó hadak. — *Maradjk*: gyermek; »Ez is Tót maradjk!« = a Tóthék gyermeke. — *Húz*: vonzódik: »éⁿhozám ety^kkőjök se húz!« — *Vas*: krajcár (aggy egy vasat), és bilincs, lánc. (Vasat tettek lábára, kezére.) — *Píz*: krajcár, »vaⁿ két pízem« — v. 2 krajcárom. — *Ílet*: búza, rozs, árpa: »Szíp az ílet«, mondja a gazda. — *Gondol*: sejt; »úgy gondolom, odahaza lesz.« — *Hibádzik*: hiányzik értelemben (hibádzik egy foga); romlik értelemben: »mekhibádzott a félszeme« vagy: mekhibádzott az elmíje. — *Marakodik*: veszekedik. — *Sancol* (*sánc-ol?): törí magát az életért. — *Osztozkodik*: civakodik. — *Ujság*: új hold. — *Rend*: a lekaszált szénarend. — *Kötni*: horgolni értelemben; és 2-szor: a szőlőhajtásokat a karóhoz kötni. »Fogattam három kötő asszo^{nt}, két nap alatt megdógozzák aszt a nyilast.« — *Villámlik*: a zsendice, mikor fő. — *Bebürödzik*: a lencse, a paszúj, mikor megöregszik. — *Nyilas*: egy nyilas föld. — *Felborsol*: felharagít. — *Hídlás*: csak az istálló dobogója. — *Ágos*: mindenféle faoszlop,

amely függőlegesen áll, akár van ága, akár sincs. — *Bebotlik, bevetődik*: bemegy, betér valahova. — *Büdösskü*: kénkö (büdösskűszí^mpaszúj). — *Horgol*: agyarkodik egymásra, összeakaszt. (L. Arany: »Összehorgolnak keményen«. A fülemile.) — *Cílt vetni* valamire: eltökélni magában; »cílt vetettem árra a pár jó libára, megveszem«. — *Vacok*: ágy. — *Verekedni*: harcolni értelemben; »megverekettünk 49-be a muszkával«. — *Fás*: a karalábé, ha sűrűn erezett. — *Behúz*: megcsal, becsap; »behúzott ez a rozs zsidó három pengőig«. — *Pengő*: csak tallér forint. — *Rengő*: faláb, amelyre a dagasztó teknőt szokták tenni. (Árany-nál pedig: »Drága karos rengők«: székek értelemben.) — *Koma*: az ismerős férfiak általában komámnak szólítják egymást. — *Tesvir*: az együtt dolgozó emberek, együtt szolgáló katonák így hívják egymást. — *Orgonál*: ordít, kiabál. — *Elesett ember*: magával jötehetetlen, vagyonilag, testileg tönkrement ember. — *Megesik*: a leány, ha elbukik. — *Csángó*: kis ügyetlen gyermekre mondják. — *Vasal*: 1. lovat patkóz; 2. ruhát vasal vasalóval. — *Bevasal*: behajt; »bevasalta rájtam aszt a pár pengőt«. — *Ember*: munkás, »beállítottam ny^aóc embert a kapállásra«.

Átviteles jelentésváltozás.

1. Szellemi fogalom érzékivel jelölve: *Lelkire köt, madzagol*: rábíz erősen. — *Szájába v. fülibe rág*: megértet. (Szájába ráktam, mégse érti!) — *Csavarja az órát a dolog*: bosszantja. — *Szúrja a szemét*: rosszul esik, nem tetszik, bántja. — *Felgyúrta az órát*: megneheztelt, megharagudott. — *Leesett az álla*: meghalt. — *Leesett v. lekonyult az óra*: megszonyolodott. — *Húzza az eget rá*: káromolja, átkozza. — *Megfelhődzött a kipe*: elkomorodott. — *Felvágták a nyelvit*: jól perog a nyelve, eleven beszédű. — *Moslikos dézsa, csúf ítel*: a piszkos gyermek címe. — *Dögömbögő*: a temetésre járó deák.

2. Megszemélyesítés: az élettelenre vonatkozó fogalmat élőre vonatkozóval fejezik ki. — *Gyámfa*: támasztó fa. — *Höttetem*: élettelen kinövés a testen. — *Lefekütt a vetés a zivatarba*. — *Hánnya fejt a rozs, búza*. — *Nagyot esik a főd* ottantájon: lejtős. — *Kesereg az idő*: csepergőre áll. — *Foga van az időnek*: hideg van. — *Reszket*: a kocsonya. — *Pöfög*: a kása. — *Megöregszik* a paszuly: mikor bebűrődzik. (Öreg leves = vastag étel.) — *Kifut a víz, tej, ha nagyon forr*. — *Durúszol a kályha*: mikor rohog benne a tűz. — *Kucorog, guzorog*: a növény, ha összeverte a jég, eső. — *Leszalad a csillag*: mikor lehull. — *Lenyukszik* a nap; *felkél* a hód. — *Rángattya* a pályinka a részeget.*

* A múlt évtizedekben egy ismert részeges alaknak *Spiritusz-rángass* volt a gúnyneve, mert részegen mindig azt motyogta: Spiritusz ne ránkass!

3. Állatról emberre, emberről állatra: *Letehekedik* a gyerek, mikor illetlenül elnyúlik az asztal mellett. — *Kirödzik*: aki sokáig nyámmog az ebédnél. — *Olvassa* a tyúk a tengeriszemet, mikor szemenkint beszedegeti. — *Ugat*: ne ugass! (ne beszélj). — *Nyávog*: mit nyávoksz a fülembe? (mikor a gyermek nyafogva kuncsorál). — *Röhög*: a ló, mikor meglátja az abrakot, vagy a vedérvizet, ha ihatnék. — *Táncol*: a kényes paripa. — Egy félszemű embert így hívtak: *vak bódé*.

A jelentés elhomályosulása: A *szívanó, fíkető* szavakat úgy ejtik, hogy nem is érzik sem az összetételt, se a két tag külön-külön való jelentését. — Egy öreg asszonynak kedvelt szavajárása ez volt: »*Hánatuné* csutora — hogy jár a Józsi fara!« e h.: *Hajdani facsutora!* — *Hókon teremt*: halántékon csap. — *Valószínűleg*: valósággal, igazában. — *Kákompile*: kákán billeng.

Tévedő analógia: *Szentül-szentelenibe* (tréfásan). — *Tehénlógós*: theologus. — *Éleccségi*: érettségi. — »*Sivatag* ez az én gyermekem!« mondja az anya síró gyermekéről. — Nincs semmi *tartalikja*: mondják az olyan gyerekről, aki nem igen tart, nem igen fél a szüleitől. — *Jó szavazattya van*: jól tud szónokolni. *Farczába*: zsába. — Népetimológia: *Szentpont*: szempont. — *Szent Heveder napja*: szent heverdd el napja. — *Szengyervásárkor*: Szent György vásárkor. — Neveknél: Zivuska: Vízipuska; Hutflesz: Hoplec; Scheer Benő: Serpenyő.

Hangbeli eltérésen alapuló jelentésváltozás: *Herseg*: az alma, mikor harapják (Nê hersektezsd itt aszt az almát!), s a kolompér, mikor darabolják: a *harsog* ige felhangú változata. — *Hereg*: a köhögős ember melle; a *hörög*-nél kevesebb. Kehel igének mély változata: *kahol*: köhög (mindig kaholsz! vered a cölöpöt!) *Rohog*: a tűz, mikor nagy lángolva ég (talán a *röhög* alhangú mássa). *Csörög*: a pénz, a szarka; *csereg-csattog* a vidám beszédű gyermek; *cserget, csörget* (cserget az ostorral; csörgeti a pénzt stb.).

Viszonyos jelentésváltozások.

Létrejöhetnek alakváltozással vagy alakváltozás nélkül. Az alakváltozás körébe tartozó eseteket (a szóösszetétel, szóképzés jelentéstani sajátságait) az alaktani részben érintettük. Itt az alakváltozás nélkül való viszonyos jelentésváltozásokról emlékezünk meg.

Melléknév állfőnévi jelentésben: *Bíres*: az ökrök tehenek mellé fogadott férficseléd. — *Számodó*: a számadó főbojtár. — *Eledő*: az eladó leány neve. — *Fiatal*: csak az ifjú — férfi neve. — *Házasságrontó*: a pályinka tréfás neve. — *Rájtavaló*: ruha (lehúzta rúlla a rájtavalóját is). — *Mindennapi*: mindennapi kenyér. — *Kotró*: a kéményseprő. — *Kóstoló*: a kolbász, hurka, sódar összefoglaló neve, amit kóstolóba küldenek az ismerősöknek disznótor után. — *Lángos*: a lángon sült zsíros tészta, újbuzalisztból. — *Nyeldeklő*: gége. — *Fonatos*: a fonott tészta.

— *Ütköző*: az ajtófélfában levő   alakú vas. — *Kapkodó*: a kéz (vedd innen a kapkodódat!). — *Pislogó*: a szem. — *Tátogó* v. *csámcsogó*: a száj. — *Csoszogó*: házi papucs. — *Bekötő*: csíkos gyapjúsövet-újjas, amit az emberek télen bekötnek a nadrágba s rá még öltenek egy másik kabátot. — *Óros*: boros kancsó. — *Tálas*: táltartó polc. — *Újjas*: a kabát rendes neve. — *Lábos*: mindenféle kaszrol, akár van lába, akár sincs. — *Derikrevaló*: az ú. n. mellény. — *Derejemecő*: tésztavágó, cikcakkos eszköz. — *Csepegő*: eresz. — *Lágymosó*: ruha, amellyel az edényeket mosogatják. — *Duzzogó*: az a szeglet, ahová a megvert makrancos gyerek vonul duzzogni. — *Kaptató*: lejtős út, meredek hágó. — *Tekergő*: a munkanélkül csavargó dologtalan ember. — *Szemmi-hálykor*: Szent-Mihálynap vasárkor (összel).

Rész az egész helyett: *Pöszörő*: a kis fiút hívják így. — *Vín csont*: öregek nevezete. — Nemi megkülönböztetés: *kis kani*: kis fiúk neve; *jukas Kati*: a kis leányok neve. — Érdekes még ez: *bocskor*: láb (vidd innen a bocskorod!).

Ige főnévi v. melléknévi jelentésben: *Kapsz*: »gyere haza, lessz kapsz!« — *Nemülass*: lessz nemülass! — *Nem szeretem* szemmel nézni; *nem szeretem* gyerek vagy! — *Tedd ide, tedd oda* ember biz ű kelme. — *Mersz*: nincs benne mersz! — *Ülj a hiszem farkára*! — *Nem bánombul* lesz a *bánom*! — Felkiáltó szó, mint főnév: »töri a *happaré*.«

A főnév a határozó szerepét veszi át. *Pont* egy órakor: épen egy ó. — Nem ettem belőlle egy *mákszemet* se! — *Ménkü* nagy feje van. — *Tenger főggye* maratt.

Névmások. Az *aki* régiesen tárgyra is mutat: »Elattam a lovat, *akkit* Szemmihálykor vettem«. Az *amely* ismeretlen a nép nyelvében, helyette: *ammék* és *akki* használatos.

IV. MONDATTANI SAJÁTSÁGOK.

Az általános alanyt az *ember* fejezi ki. — Nem tuggya 'az ember, mire virad.«

Latin hatásra mutat a *sok, számos, pár, két* számnévi jelzők mellett álló főnevek többese: Sok nípek vótak ott! Számos bóldog esztendőket írjél. Kívánom, hogy e pár soraim friss jó egjssigbe tanájjon. Két szemeimmal láttam, két füleimmal hallottam. — Érdekes itt az alany és állítmány számbeli viszonyának nagy ingadozása. Különben nagyon szokásos többes alany mellett az egyes állítmány. Ez a jelenség inkább sok taggal bővült mondatokban fordul elő, mikor a beszélő elfelejti az előrevetett állítmány vagy alany többes számát s így nem gondol a számbeli egyezéssel sem. — Felsorolásoknál, mikor több alanyról állítanak egy dolgot, az állítmány egyes számban áll: »Lú, tehéⁿ, disztó, csirke, ördög, pokol — döglött ott rakásra!« — A *nép* szót csaknem mindig többesben használják, mert rendszeren az *emberek* jelentésében áll.

Határozók, igekötők után élénk elbeszélésben, a gyorsan gördülő cselekvény éreztetésére, az állítmányi ige el-eimarad: »Éⁿ se veszem tréfára a dógot, aló *neki!* f^oðhe teremtem a nyúrgát, am másikat meg *rá!*« — Jankó ott mászkált a lajtorján; hát eccer csak, zuhé! *le!* — Ugyancsak eleven beszédben, a beszélő mintegy önmagával viaskodik, mikor az ellentét emelésére két mondat közibe odaveti a *micsoda?* kérdő névmást: »Mindenkí aszt mondta rá: na mán ennek kámpec! *Micsoda?* ety hét múlva kí vót nagyobb legiⁿ, mint Jóska!« (Egy legényről van szó, akit leütöttek, de igen kemény koponyája volt.)

Nyelvi kiegészülés: »Vaⁿ kennek egy heverő lova?« — »Vóni vóna, csakhogy nem ára való.« — »Enni ettiⁿk annyit, amennyi belénk fért, de *inni* keveset ittunk.«

Az igemódok használatában érdekes a kérdő mondatok feltételes módja: »Nem vóna magoknak eledó kis f^ogggyók?« (Vóni vóna, de nem eledó.)

Határozók. A *-ra re* ragos határozók közül említést érdemelnek: Halárra vált szegiⁿ feje. Hóttⁿra verte. A *-ni* inf. helyett: megyünk dologra (v. dologba). Mennyire tartya aszt a tyúkot? Oda van a piacra (hol?).

A *-bólből* helyett: *-banben*: együnk, míg *benne* tart.
(A biblia nyelvében: »Igyünk a borban, együnk a kenyérben.«
Viszont azt mondják: Szereti aszt a já^{nt} halálból (halálosan).

A *-tól től* rag néha *hol* kérdésre felel: Lábtúl feküdtem.
Fűtő-való-fa. *-Nál nél -hoz hez* helyett: elmennék én tinállatok
egy este. Gyere minállunk. A *-ról ről*: *hol* kérdésre: Mekkaptam
hátúrról, a nyakánál.

A módhatározó *-ként* rag helyett *mógygyára* ragozott főnév
áll: Neki ment bolo^m mógygyára. — Mekkapta *ezen mógygyára*
(ekként). — *Arra való nízvist* = ami azt illeti.

Hangsúly. A debreceni ember hangsúlyozása igen erős,
nagyon éneklő, kivált indulatos kifejezéseiben. Jellemzi az ú. n.
emelkedő hangsúly; t. i. ha a mondat dicsekvést, fenyegetést
vagy gúnyt fejez ki, a mondat utolsóelőtti szótagjában a hang
erősödik és emelkedik is, az utolsó tagban pedig meggyön-
gül és alászáll: »Gyere mifelénk, beverem aszt a kutya fejedet!«
Hetykén: »Maj kilelem én az ú habókját!« — »Nem ijjed am
meg etyhamárjába!« — Mérges, indulatos beszédben a hangsúly
színe egy egész mondat folyamán lépcsőzetesen emelkedik fölfelé;
legmagasabb az utolsóelőtti szótagban; az utolsóban pedig leszáll:
»Tuttam én aszt, hogy gazember lessz az én kedves fijamból?«
»Mindig kötötte a kutyát | a karóho!«

Egyéb különösségek: A *körülbelől* határozót *igen*-nel helyet-
tesítik: »A hét utójjára igen elkészül.« »Igen csak ott lesz«
(valószínűleg ott lesz). Indulatos szólásban a tagadó *nem*-et el-
szokták hagyni az ige előtt. Pl.: »Bánom, ha megőrülsz!« = *nem*
bánom, ha... Ha kérdik valakitől, hol van ez, hol van az s az
illető bosszús és nem tudja, így válaszol: »Tudom én!« (= *mit*
tudom én?)

Szórend: »Ott a kovácműhely előtt jöttünk-formán.«
(Az ige mintha főnév volna!)

Összetett mondatok. Az összetett mondatok mellé-
rendelt fájánál az *és, s* kötőszót a *meg* helyettesíti: »Te kapálsz,
ém meg gyütök.« (Ebben van néminemű ellentét is.) »Sok baj
esik a földön, meg osztáⁿ nem is úgy va^m mindeⁿ, ahogy kék.«
(Itt nincs ellentét.)

Az *akár-akár* helyett sokszor *ha-ha* áll: »Ha tudod, ha
nem tudod, nekem mindegy«. Ilyenkor mindig hangsúlyos.

Az ellentétes *hanem* rövidebb *ha* alakjában is használatos:
»Nem é^m bánom meg, ha te!«

Alárendelt mondatokban a *hogy* állhat *mikor* értelmében:
»Mos, hogy kin vótam az újföldön...« — Időhatározói monda-
tokban a fő- és mellékmondat élén *mióta* és *azóta* helyett sokszor
mitülön fogva—*attülön fogva* felel meg egymásnak.

Kétféle mondat szerkezet összelegyedése: »Jobb száz irigyem
legye^m, mint ety szánakozóm.« (Jobb, ha száz irigyem van + inkább
sz. i. legyen.)

V. SZÓKINCS, SZÓLÁSMÓDOK ÉS SZÖVEGEK.

1. Helynevek.

Kertek: Libakert, Köntöskert, Tócskert, Bóldogkert, Sestakert (sexta), Sétakert, Vín kert, Csigekert, Homokkert, Csapókert, Mórictelep.

Erdők: Csere, Monostor, Gút, Haláp, Pacz, Fánicsika, Bánk, Nagyerdő, Apafája.

Puszták: Hortobágy, Ohat, Zám, Mátá, Elep, Ondód, Zelemér, Kis és Nagy Hegyes, Ebes, Szepes, Pallag, Kösűszeg, Álomzug, Macs.

Laposok: Kigyósfenék, Nagyfenék, Mineslapos, Nagylapos, Völgyes, Kismérföldeslapos, Hosszúrét, Nyárjaslapos, Pincerét, Csőrelapos, Nagy és Kis Meggyes, Paréjos lapos, Csécs laposa, Zsombikos, Kútasfenék, Zámi rét, Pólturás fenék, Nagy zsombikos, Ráclapos, Szászfenek, Fekete rét, Nagy és Kis Borsós, Bogárzó, Nyírórét, Mikelapos, Vajdalapos, Fertőlapos, Vérvölgy, Átkos föld, Akasztófa lapos.

Vizek: Köntösgát, Hortobágy, Árkus folyás, Sáros ér, Papér, Kadarcs, Kösű, Pecefolyás, Tócsfolyás, Vésőlaposi árok, Kádár árok, Sebes ér, Tövises ér, Mátyás ér, Háromság, Görbe ér, Szikér, Halasfarka; — Herepi tó, Fényes tó, Kenderátó tó, Csirizes tó, Halas tó, Székfoki tó, Kun Györgytó.

Dombok: Szikgát, Köntösgát, Kincses hegy, Basahalma, Kettős hegy.

Utcaik: Péterfia, Darabos, Csapó, Mester, Köteles, Morgó, Domb, Szappanos, Varga, Tímár, Cser, Bárány, Csemete, Vendég, Borz, Kar, Zódfa, Szent-Anna, Kaszaköz, Kutyaszorító zug, Bundi zug, Búrgondia, Kandia u., Rózsater, Nyóház, Tizenháromváros, Ujsor, Pircsi sor (Pércsi sor), Csicsogólapos, Temető u., Vigkedvű Mihály-ucca, Hatvan u., Karcu köz. Kis uj-u., Nagy uj-u. (ma: József kir. herceg és Simonffy u.).

Csárdák: Bárány, Leveles, Csicsogó, Nyúlas, Kadarcs, Látókip, Dugó, Gogyori.

2. Állatnevek.

Lovak: Bandi, Deres, Szajkó, Piszra, Badár, Piros, Madár, Dáma, Sugár, Miska, Júlcsa, Imre, Laci, Pista, Rabló, Lámpás, Cézár, Hajas, Duna, Burkus, Gallér, Hundi, Bojtár, Piszra, Szilaj, Betyár, Gangos, Csillag, Tündér, Vezér, Gidrány, Fakó, Lepke, Szellő, Bál-

vány, Bátor, Büszke, Futár, Vihar, Vidám, Fukszi, Zivatar. — (Érdekes, hogy egy kivétellel mind *két* tagú név!)

Kutyák: Burkus, Duni, Fürge, Fitying, Fickó, Gitár, Vitéz, Hundi, Huszár, Kesej, Pictor, Piszpirádé, Puli, Puni, Rajna, Vadas, Pincsi, Húpász, Mocskos, Fülök (nagy fülű), Hattyú, Fütüöri, Csemege, Ordas, Findzsa, (kis alakjáról), Duna, Sajó, Kávé, Bársony, Bunkó, Garajcár, Muki, Makszi, Kirolin, Fidi, Kami, Talpas, Kőri, Gyilkos, Tarka, Lucskos, Tubák, Bodri, Vignyázz, Migongyará, Sündöri (mindig az ember mellett sündörgött.)

Ökrök: Sodró, Jámbor, Daru, Hegyes, Gyöngyös, Puskás, Rigó, Csengő, Hajdár-bajdár, Szilaj, Gombos, Gatyás, Rojtos.

Malacok: Nagy koca, Kuszafarkú, Csuporbatermett órú, Ángol, Kis kani, Nagy kani, Veres róka, Vín kani, Sáska, Csákó, Katica, Nagyfejű, Zsuzsika, Sima, Kesej.

3. Ruházat.

Férfiruha: Bekecs, bondzsúr, bunda, dolmán, guba, ködmön, szűr, bekötő, derikrevaló (mellény), újjas, puszli, köce, csurapé, gúnya, mondir, hacuka, dóka.

Női ruha: rokoja, rajthúzli, szoknya, lipityánka, víganó, kötő, derik, vikler (bunda), bugyogó, botos, reklí, szerviánka, kamásli, bújbeli, túllemálló, topánka, fikető, pártá.

Gyermekruha: ficsór, putina, kantus, tökfedő.

4. Család- és személynevek.

A férj a feleségét *szógám*-nak, *ides szógám*-nak vagy *annyukom*-nak mondja; a feleség a férjét *az én uram*-nak, *atyus*-nak, *apjok*-nak, *az én emberem*-nek, *a mi emberünk*-nek vagy *gazdá*-nak. — A szüle, ha mások előtt beszél gyermekéről, így mondja: *a mi fiánk, a mi lányunk*; ha nem valami kedvesen emlékszik meg róla: *a kölyök*, (leányról) *az a bestia*, *az a kis rébék*. A gyermek az apját: *ides apám*-nak, az anyját *ides*-nek v. *ides anyámnak* hívja. — A cselédség a férfit *gazduramnak*, az asszonyt *kisasszonyomnak*; gazdagabb civiseknél: *nemzetes uramnak* s *nagyasszonyomnak*; a flúgyermeket pedig *kisgazduramnak* mondja.

Debreceni családnevek: Andirkó, Ari, Agárdi, Balajti, Barta, Bakóon, Bekecs, Boros, Burai, Bánki, Balog, Borúzs, Bige, Barcza, Bogdán, Balázs, Bakos, Bácsi, Batori, Böszörményi, Bajdó, Bisutka, Bacznyi, Bakó, Borbély, Bence, Bordács, Bodó, Bundi, Bika, Bikkfalvi, Bányai, Bencsik, Bogyó, Biró, Bugyesi, Balla, Csanak, Csúrka, Csáthy, Csajkos, Csanádi, Csobán, Csala, Csike, Csincsér, Csiszár, Csicsó, Cseke, Csoma, Csajhos, Dinnyés, Dienes, Deli, Daku, Dosóczky, Dajna, Dobó, Demjén, Dede, Dien, Elekes, Elek, Erdei, Ember, Eszenyi, Farkas, Fórizs, Facsar, Fodor, Fonó, Fazekas, Faragó, Fúsús, Gulyás, Gonda, Gombos, Galambos, Gombkötő, Gerőcz (-cs), Halasi,

Horváth, Hatvani, Huszár, Horog, Hajdú, Halápi, Harangi, Hadházi, Húse, Juhos, Juhász, Jándi, Jánki, Ivó, Joó, Jójárt, Jóna, Jancsó, Jámbor, Kalmár, Kucik, Komlói, Koszorús, Kabai, Kola, Kovács, Kánya, Kallós, Kanoca, Kecskés, Kádas, Kádár, Kozma, Kulcsár, Kalászi, Kerekes, Konti, Lovász, Lencsés, Lovas, Lada, Láda, Lázár, Madar, Madarász, Ménes, Magyar, Méhész, Muzsai, Mike, Makó, Matkó, Makai, Mester, Murai, Nyilas, Nyiri, Németi, Nánási, Osváth, Oláh, Orosz, Oroszi, Ökrös, Óri, Pelbárt, Pongor, Péntek, Porcsalmi, Pecze, Percze, Portörő, Pósalaki, Pávai, Pinczés, Ritók, Rankai, Szodorai, Szitó, Sallai, Salánki, Szombati, Simon, Simonfi, Sinkó, Sinka, Sárkány, Seregi, Szentesi, Szentgyörgyi, Seres, Söre, Szanka, Szilvás, Szalai, Szijjártó, Törös, Törő, Tollas, Tótszegi, Tolnai, Tüdős, Tatár, Ványi, Varjas, Varjú, Verendi, Vedres, Zong.

Előnevek, gúnynevek: Lencsés Nagy Bálint, Serpenyő Nagy Sándor, Pecsényeszemű Szabó Jóska, Táncos Kovács Imre, Meszeslábú Tót Ferenc, Macsi Tót F., Hegyeshasú Balog Péter, Csuci Balog János, Gyepenhegyes Szilágyi, Pernyevágó Szilágyi, Páva Balog, Sutyom Balog, Cifra Kovács, Málé Kovács, Piritott Kovács, Vas Nagy Bálint, Tinókupec Nagy Bálint, Bot Nagy János, Sokkalapú Tót, Fircom Erdei, Pongé Szabó, Úrge Varga, Rühkenő Bagosi (mert a rühbetegségben levő lovakat gyógyította), Tepsi Horvát, Bodré Tót, Pogány Tót, Kefés Balog, Jójárt Kovács,* Gacsos Varga, Nyekkenes Harsányi, Sohonnai Nagy János; Nadrág Nagy Mihály; Kuli Nagy István; Cicu Nagy Sándor; Nyalka Somogyi; Tepsi Horvát; Kincsem Szabó; Kappan Györffi, Sugori Nagy Sándor, Derázs Kecskés, Fűrű Szabó, Nagyabajszú Jóna, Ezereszú Kádár.

Cigány-gúnynevek: Pityke, Csescsó, Hájas, Murzuk, Ézsi, Galuska, Szurok, Ruha, Kajla, Pillangó, Dandó, Setítpont, Nónó, Lányó, Cicás, Bangó, Totó, Malac Ferke, Kacsari, Vicsori, Csóré Ferkó, Tücsök Bandi, Csömör Jankó, Muzsi Ferkó.

Zsidó-gúnynevek: Ösvintaposó: maga szokta boltja előtt seperni a havat. — *Fakó-zsidó:* nagyon sápadt arcú. — *Nyakigláb, Nyúl:* hosszúlábú. — *Derékszeg:* roppant magas és egyenes tartású. — *Nyaktekerccs:* félretartja a nyakát. — *Gyengénszűrő, Tollseprű:* gyámoltalan, ügyetlen. — *Fakanál:* sánta. — *Fekete retek:* barna, napégette arcú. — *Hóttigszegén,* sohasem tud meggazdagodni. — *Csizmaszár:* hosszú szárú csizmát visel. — *Zeller:* zellerárúláson kezdte a kereskedést. — *Kanpaszuj;* paszullyal kereskedő. — *Ponyedrák:* a zsidóknak általános gúnyneve.

5. Szőlőművelés.

Csap: midőn a szőlőtökén a vesszőt egy arasznyira levágják. — *Lógó:* midőn a tökén a vesszőt egész hosszában meghagyják. — *Porhajas:* a két sor szőlő közt levő ormóbarázdába ültetett árva

* Jól járt, mert vásárra mentében felborult szekerekével s csak fél lába tört el.

tőke, melyet, mint egész hosszában meghagyott termővesszőt, a tőke mellé hajtottak s gyökereztetés végett fél méternyi hosszban befödtek, ősszel felhúztak, levágtak s mint gyökeres vesszőt az ormóbarázdába ültettek. — *Lesi tőke*: midőn a porhajast elfeledik felhúzni, levágni, s belőle néhány év múlva a nagy tőke mellett rendszeren nem jó helyen, új tőke képződik. — *Rigópalló*: midőn a termővesszőt a földdel párhuzamosan félméter magasságban a szomszéd karóhoz kötik s a fürtök mint hidról, pallóról csüngnek alá s így a rigó is, a vesszőre állva, kényelmesen csipkedheti a fürtöket. — *Félfá*: midőn a termővesszőt nem vágják csapra, de lógónak sem hagyják, hanem fele hosszában metszik el. — *Az anyáról húzni*: midőn a tőke mellett levő üres helyre magáról a tőkéről húznak le egy vesszőt s ebből nevelnek szomszéd-tőkét, mindaddig az anyján hagyva, míg az meg nem erősödik. — *Árva tőke*: midőn az anyáról húzni nem lehet, hanem más helyről kell hozni egy gyökeres vagy sima vesszőt, hogy abból az üres helyen tőke nevelkedjék.

Szőlőfajták: egres, gohér, bakar, juhsecsű, paszatuti. *Almafajták*: alföldi borizú, Simonffi piros, búzás, kormos, nyest, páris, arany. *Szilvák*: bercencei, duráncai, veres, bódi. — *Kajszin* barack; pándi meggy; gudric körte (muskotály körte).

6. Ételek.

Levesek: eperleves tiszta, gyűszűfánk, csipkedett tiszta, görcsös galuska, tisztagomba, laska, felvert galuska, csigaleves, kömímmagos l., aprókáposzta, kalarábé, cibere, piritott tiszta, lebbencs leves.

Vasdag étel: karimás kása, töltött káposzta, szuszinka, öhom, tejes gombóta, pulicka, paszúj, kása, kukó, tisztáskása, zöld paszúj, tökkáposzta.

Tészták: fánk, csőrege, fonatos, pogácsa, angyalbögyörő, rezs-dereje, lekváros dereje, darunyak (hosszú tészta pálcák, eltördelik, zsírban piritják s turót hintenek rá), rítes, béles, kolompiros és túrós galuska, szabógallér (mazsolás laska, piritva egy-egy kis lábosnyi), dübbenes, lángos, bundás kenyír, pite, tisztasulyom, palacsinta, kürtős fánk, araⁿgaluska.

Más egyebek: rátotta, szilvaíz, tötött bagdány (főtt tojással töltött sült), zsendice, gulászta.

7. Vegyes tájszók.

ájer: levegő.

acci, hocchi: addszá.

acsarkodik: valakire egész erejéből mérgesen rákiált; vagy: ordít, sir veszettül.

ágál: hencceg, fennhordja orrát.

ágónizál: az időt haszontalanul tölti.

ágos: ágas, kútágas.

agyafurt: furfangos. [egy férfinél.]

ágyas: nem becsületes nőszemély

ágyás: a szérűben széthányt nyomtatni való gabona. Szólás:

»ágyásba vágta azt a vackot!«

(Mikor a gyerek összedöngöli az ágyat.)

állongat: állítgat.

andalog: elmélázva, másra nem ügyelve megy. (Járja az andalgót v. andalgóst = elbáméskodik, csámborog.)

áporog: a leves, ha elhűlőben van.

anyányi csirke: anyanagyságú.

ászok: az a gerenda, amelyiken a hordó áll.

akkurátos: a. ember: helyre ember.

átalvető: tarisznya, szeredás.

alterál: zseníroz (éⁿgem ez a dolog nem a.)

alkalmasint: valószínűleg.

bébillér: segítő munkás asszony.

botos: harisnya.

bibircsó: pattanás az arcon.

birbitél: kaparász, motoz valamit.

babra: b. munka: kicsinyes és nehéz.

bágé: bámész.

bakfütty: gyermekjátéknak egy neve.

bakó: tarisznya.

bandzsalog: elbámul (bandzsali).

barkács: olyan ember, aki sok mindenhez ért; *barkácsolni*: faragcsálni.

belga: hibás nyelvű.

berhel: eltökít; elcse, lop.

befon v. *befűsül* vkit: megcsal (anyagilag).

beletzelődik: belekezd vmibe s megkedveli.

benyaka: megeszik vmit.

bibelődik: bajlódik vmivel.

bicsaklik: botlik a nyelv és a láb.

bicskás: veszekedő, gonosz; tréfálva is: te bicskás!

bikanyúl: az a selyemfinomságú hófehér képződmény, melyen a pókok tavasszal és ősszel fenn a levegőben nagy útakat tesznek. A nép a bika nyálának hiszi.

bijog: bélyeg, pecsét: az állatokra süttött v. irt bélyeg.

birke: apró szőrű bárány.

bitangol: kóborog.

bitzerél: ujjhegygel csiklandoz.

berena: deszkakerítés.

beleszuszakol: sokat töm bele.

böte, *b. lábú*: (görbe, löcslábú).

bötyörész: elbandukol, cserkész a gyerek és az idős ember.

bodon (*bödön*): faedény, melyben lisztet, zsírt tartanak, vagy

télire juhturót tesznek el »érni«.

butykos: korsóhoz hasonló cserépedény.

büdöskü: kén. (Büdöskűszin paszuj)

bekötő: a paraszt emberek nadrágba kötött téli, alsó, csikos ujjsa.

budi: árnyékszék.

bugjos: borzas hajú.

bunkó: botvég.

bakma: »egy bakmát se kapsz.«

baggadoz: akadozva beszél.

bikasó: kavics, (a béka nyalja laposra).

böcsmöl: becsmérel.

butuj: buta.

bocskor: tréfásan a láb, (eredetileg: csizmaszárból készült, szijas lábbeli).

belevész: »beleveszne még az apjába is, ha ecer ivutt!«

bicékel: kissé sántít.

cábár: pöngyola, szakadozott öltözetű.

caflat: sáros időben jár-ke.

canga juh: kivert juh.

cankózik: löt-fut, sokat jár-ke.

cécó, *hajcécó*: dárídó.

cigánkerék: kézen-lábonszélmalomvitorlaként való forgás.

cigánkodik: szemtelenül kunyorál.

cigáⁿpurgyé: cigány gyerek. (Azután: általában *meztelen* gyerek).

cibál: erősen hüzzág. (ne cibáld a hajam!)

cibere: szilvaízból cseresznyével készült leves.

cinadró: macska.

csitri: kurtahajú kis lány.
csajbókos: szeleburdi.
csajka: a katonák bádóg ételes edénye.
csajkos, *csatkos*: csatakos, sáros a ruha alja.
csapó: a kasza nyelén levő görbe fáska.
csápol: az ostorral csapkod.
csatt: lármáz.
csatorál: nyelvel (az asszony).
csenevészedik: elsatnyúl.
cserdít, *cserget*: az ostorral.
cserje: csalit, bokor.
cserkészik: a malac, mikor kieresztik a legelőre szarhászni.
csermál, *csirizel*, *csizel*: lop.
csesz: kissé érint (pl. laptával, mikor a gyerekek azt mondják: »cseszis nem íris«).
csatépaté: csetepaté.
csőföntös, *csángó*: bolondos (tréfásan).
csihe: »egy csihe szína« kis szekér széna.*
csimpajkózik: csipeszkedik a gyerekek vkinék a nyakába v. ruhájába.
csobán: hordóalakú kerek faedény, hengerded része keskenyebb, mint a hordóé; a szekéroidalon csüng, vizet visznek benne.
csóva: szalmacsóva, tűzcsóva.
csörtetés: csörtetissel megy a kutya az erdőben.
csunda: csúnya ítel; cs. kissig! (mondják a csúnya emberről.)
csüröl: töltőget, folyadékot.
csoszogó: papucs.
csepegő: eresz.
csámborog: cél nélkül jár-kei.
csurapé: a felöltő tréfás neve.
csalafinta, *cselefindi*: csintalan, félészű.
császkál: járkál.

csepereg: az eső. [szöl.
csömöszöl: összenyomogat, gyömöcsuhaj: a tengeri lehántott héja.
csónok: a dísztelen bakkancs.
derce: a sűrű szitával csak egyszer szitált liszt (dercepogácsa, d. kenyér).
dísztelen: éktelen.
dévánkodik: tétovázik.
dimatlan: nem csinos, idomtalan.
dikó: kis heverő ágy.
durázsol: halkan dúdol.
díbol: összehengergődzik, hány-vet.
 »ne díbold össze azt az ágyat!«
dij: »a tavaji dijára jutott« (egy embernek, akinek a múlt évben fájt a lába, most újra fáj.)
díztó: disznó; és: csúf.
dosztig: d. elég; busásan jól lakik.
dunya: dunna.
dödöllő: téztaféle; túrós dödöllő.
döngöl: díbol.
dögönyöz: öklével elver, v. megnyom.
drusza: cimbora, vagy: vele egynevű.
dübbencs: kenyérlisztből sütött, keletlen, vastag téztaféle.
dürücköl: öklével megnyomkod (háttat).
döncsi: kicsi kövér gyermek.
dandár: »itt nincs olyan nagy dandárja a homoknak, mint ott.« (L. Arany: »Most a van dandárja réten a munkának.«)
dérógál: nem tetszik neki.
danolász: dalolgat.
elcsen, *elcsirizel*: ellop.
elbájolódik: gyönyörűségében elbámúl.
élesmosó: cirokból készült edénymosogató.
ellófol: elszalad.
émetten, *ímetten*: ébren, félálomban.
elpotyáz az időt: haszontalanul tölt.

* Vö. *Aranyánál*: »Béresek között is töl cudar *csihésnek*« (Toldi).
 A szerk.

elpüföl: elpáhol.

ekhó: szekérrenyő, négy rúdon.

Elkhós szekér.

elbődörög: elbandukol.

elrak: megver.

elhusángol: megver, vesszővel.

elkapatott: kényes.

elkámpicsorodik: sírva fakad.

előkhecel: elinal, elkotródik. Mondják: *lókhecel!* kotródj, szaladj!

előte: magas félholdalakú, leginkább tapasztóföldből készült fedő, melyet a sütökemence szájára tesznek.

elszellent, elszelel: elillan.

ebül gyűlt: csalárd, alávaló módon szerzett.

egyház után való föld: 3 hold.

egészlen: teljesen.

éahas: éhes has.

élőmózsia: élelmi szer.

elmúlaszt: megszüntet (Ez az ír nem múlasztja el a kilist).

eltökít: ellop, elberhel.

erányos: illedelmes (ember), jóra való.

elcsePELLÉREZ: apránkint eltökít, oszt, vág, mér, szűr stb. valamit. *ElcsePELLÉREZŐDÖTT*: apránkint elfogyott a vagyron.

érdekel: Ekkis fával érdekli a tüzet. Szóval érdekelte.

esőlík: olyan lenyúzott bőr, amelyből enyvot csinálnak.

eszelőKÖS: nem épen bolond, de elég esze nincs.

ezembe: azonban.

elcsábúl: elkábúl.

elnáspágot: elver.

falámol, halámol: mohón eszik.

favágitó: f. hely: favágó hely.

fecsegi. fecsegő.

feki: fene.

fellázni: vándortarisznyá.

findri: eleven.

fináncfenekü: eleven.

fiticsd: mutasd.

farol: a ló, mikor fordul.

fattyázni: a tengeriszál mellől kiszedni a sarjuhajtásokat.

fertáj föld: negyed telek, 14 hold.

fináncol: zaklat, kínoz.

fonatos: összefont, kétszárú, forró zsírban sült tészta.

fordított kása: zsírban megforgatott kása, másképp tisztás kása.

felveti: az ágyat megveti.

fülbemászó: piros-fekete kabátos bogár, berena tövén mászkál.

farmatring: a lószerszámnak az a része, mely a hátról a farra, a hátulsó lábak ináig van lekerítve.

fokad: a fa tavasszal, rügyezik.

foktom: tett (ha foktomra kerül a dolog.)

frász: nehéz nyavalya.

fuccsol: elfuccsolta a dolgot.

fuka: egy icce meg egy meszely, régi mérték a malomban.

furkó: el nem hasogatott fatönk; vele törik a csert.

futkorász: ide s tova szaladgál.

fecske-locska: fecsegő.

feleszeg áron: féláron, értéken alól.

ficsór: a lábbeli tréfás neve.

fusskati: a futrinka bogár.

farta nye!: mikor a lovat fartolatják.

gagyog: a gyerek, gögicsél.

gémberedik: a kéz a fagytól.

göthöl: köhög, (göthös ember).

góré: tengeritartó.

gezemice: apró venyige, töre-mora.

gidi: kis kecske; és az első elemisták gúnyneve (így is gidipacal).

gomoja: összegyűrt s megszáritott juhturó, amelyekben nincs savó.

góral: hajigál.

görhe málé: tengerilisztből készült pogácsaféle.

gebeszkedik: felfelé kapaszkodik.

gulászta: a tehén megellése után az első fejésből készült zsendice.

guriga: karika (a cérna karikáját hívják így a gyerekek).
gyepű: venyigekeletés, a kertek körül, mellette mély árok.
gerágya: garádjá; töltés.
gyaszol: fut, eloson; *gyasz!* = uccú! (gyermeknyelv.)
gabaját: összeszed, összehoz; felölt (ruhát).
gáncs: gáncsot adni birkózás közben.
gyallt: elszibbaszt, enyhít.
gyalog szarka, *gyalog sátán*: a híradó asszony, aki a lányt kérető legénynek hírül viszi, mit izennek a lány szülei.
haj: héj; kolompírhaj.
hajbókol: bólingat.
hajkurász: kerget, keresgél.
haskó: a kis gyerek hasa.
hancúzik, *hancúrozik*: a gyermek lármásan játszik v. veszekedik.
hengerbuckot vet: a fején keresztül fordul; hengerbuckozni.
heprecsóré: silány eledel.
hirintőka: hinta.
hóköltet: hátráltatja a lovat.
húzátkodni: egymást húzgalva, rancigálva veszekedni.
hutykora: bicska.
haduvál: hazudozik, nagyít.
habók: bolondozás; »rájött a habókja«.
hajdonfűtt: fedetlen fővel.
hidlás: istállóbeli híd.
hóguja: hóból gyúrt golyó (*hógujázik*).
húz vkihez: 1., hasonlít hozzá, 2., szereti.
hóta: mióta.
hászója: házhíja.
hőbörgős: félbolond.
hárol: dísznövelet tisztít hurkának.
húrt: ordít.
hábadüff: ökölcsepás a hátra.
 (Adok egy *düfföt!*)
hajjé: persze, na igen!

hasló: heveder (a lónál).
hékás: koma, hé.
hőbörödött: hőbortos.
harmaggyára: harmadszor.
hereg: a haldokló, a nagybeteg, az üres ház.
hókon, *hókonyon ütni*: tarkón.
homájképu: haloványarcú.
hájfejű: nagyfejű, tökfejű.
irsokál: írogat.
isztikél: kinlódik valamivel.
íromba: i. tyúk: tarka, vegyes színű.
íte-bíre: itíjír, bíríjír szógál. (Éte bére.)
iszkurál: ösztönöz.
ísss ki!: a kutyát így kergetik ki.
ígedelem: eriggy innen az ígedelembe!
iszka: mikor a pityke épen a lyuk szélére esik, kiáltják a gyerekek: »iszka, kivisz!« s újra kell lökni.
ímejeg: az üres gyomor, vagy a megcsömörlött.
instál: kér.
ír: kenőcs.
írmag: orvosság? Nem kapni aszt írmagul se!
ízellen: a gyerek, mikor nem leli helyét.
ízibe: hamarjában.
juhásztat: megszelidít.
jányos: aki szeret a lányok után járni.
jákha: szem »Eriggy innen, mer kiverem a jákhádat!«
kácsingódzik vmire: vágyakozik.
kacska: aki felső és alsó karját nem tudja összehajlítani.
kajmós: kajmós lábú: befelé görbülő l.
kajtat: keres, kutat összevissza.
kahol: köhécsel.
kalamol: motorász, kaparász, tesz-vesz.
kanta: vízholdó edény; mázolatlan korsó.

kondér: vas főzőedény, füles.
karám: juhakol.
katlan: földből v. téglából épített főzőhely.
kikotor: kútat; vagy a szemetet, vagy a kéményt; *kímínkotró* = kéményseprő.
kitráncporál: valakit kiküld v. kilódit a házból.
kivetőbe van: nem sokat adnak rá, értéktelen.
karvagörcs: pattanás az arcon.
kutyapecér: sintér.
kojtól: füstöl.
kojtorog: füstölög.
komor ló: félig kiherélt ló.
kalingyál: kezével hadonász.
kancsi: kancsal (kancsi pilátus).
kandi: kíváncsi, (kandikál).
kancfaros: az olyan ház, amelyiknek széle-hossza egy és nem tűzfalra van építve.
kotu: az állott víz.
kredenc: szekrény (benne áll a kenyér).
komót: szekrény (asszonyi ruhák tartója).
kanyarít: a marha evésére mondják, mikor a füből nyelvvel lekanyarít egy csomót.
kanyargat: jégen csúszkál.
kótya: gyermekjáték labdával.
karatyol: fecseg.
kárpálódik: zsörtölődik.
kártus: faedény.
kendermagos tyúk: pettyegetett tollú.
kengyelfutó: aki gyorsan tud futni.
kesej ló: fehér lábú pej; *kesej szőlő*: félig érett.
kíseji: késői (vetés).
kóbori: kóborgó.
koboz: keres, kutat.
kokány: k. órú; vagy: fene gyerek.
kolonc: kút-, órakolonc.
kompí: kolompír.
kordúl: a kapu; az éhes has: megkordúl.

kommendál: ajánl.
kondít: kondítja a harang a hármat.
kotlik: nagy bádóg főzőedény a katonáknál.
kótog: kopog, fával.
kikottyant: vmit kiszalaszt a száján.
kotyfol, kotyvaszt: rosszul főz, habar.
kotyog: a tyúk; s a kulacs, hordó, has, ha kevés van benne.
kóvájog: bolyong, kóborg (ember, varjú).
kötts: kötésig ér a víz, derékig.
kötölőcködik: hibát talál abban is, amiben nincs, (különösen a gyermek).
köttes: kerek, kissé barna kalács, nagyobbfajta pogácsa.
kills: kelés (a nyakon, a testen).
közülakaratul: közös akarattal.
kucik: a boglyakemence mellett, körülte való padka; belől: *sut* a neve.
kopcihér: korhely, bitang.
kuszmír: tolvaj.
kutyúl: kavár.
lábos: 3 lábú cserépedény s ahhoz hasonló nagyságú nem 3 lábú edény is.
kerezsi korsó: égetett fehér korsó, mázolatlan.
kajafintás: félrement, görbe (edény széle).
kákó: egyik végén görbe fa.
kárál: a tyúk.
kusztónoz: ösztönöz, nógat.
kápás: nem kápás az ember feje! (káptalan).
kezes: k. bárány = szelid; k. szolgáló = tolvaj.
kimurított: meghalt (megvető értelembe).
kócé: kisebb diák neve.
kódusvonal: lassan járó vonat.
kornyikál: a disznó, mikor éhes; meg az, aki rosszul dalol.

kötyögős : beteges, kábult fej.
köti magát : nagyon ajánlja magát.
kötyfötöl : kutyúl.
kuksol : meghúzza magát.
korc : gatyakorc, szoknyakorc, ránc.
kiadó : a lányt kiadó násznagy.
koporcol : sebesen megy.
lantorna : állati hólyag, melyet kiszárasztva az ételes fazéokra szoktak felkötni, mikor viszik ki a mezei munkásoknak.
lazukál, lazszakál : az időt haszontalanul tölti.
lazszakol : elver.
lepenyeg : a bikának a szügyinél lelőgő hússa, lebernyege.
leveles : akinek van a rováson.
ledobban : lerogyik, elájul.
libakertes : a »Libakert«-ben keréteszkedő.
lökődik : vetődik; pl. »belökődött hozzánk.«
lebernyegeskedik : felöltözetlenül tib-láb.
lesipecsenye : lacikonyhán, amit régen várnak; disznóöléskor pedig a perzselt disznó lehúzott csülke, amit a gyerekeknek adnak.
lító : bortöltőgető, csöves faedény.
likprádlí (Lichtbraten) : gyertyapecsenye; a mesteremberek, mikor ősszel a gyertyavilág mellett való dolgozást elkezdi, az ú. n. likprádlí evésével mintegy ünnepiessé teszik a kezdés napját.
locsos : a puha körte, szilva; *l. idő* = mikor esik az eső, sár van.
lódújjkassza : persely.
lompos : a nagyszőrű kutya.
lepárvál : lemásol (írást).
límel : szalad (uccai gyereknyelv).
lohajt : nagy széllal megy.
lapatyol : fecseg.
löttyfötöl : a vizet csapkodja.
lefest, lerajzol : vkit más előtt leböcsmérel.

lajtorja : létra.
látránkodik : láb alatt van, kapcsáskodik, kötölődzkodik.
megmurúl : meghal.
maszmókol : immel-ámmal tesz vmit.
Matuzsálem : öreg ember.
magló disztó : tenyészdisznó.
matring : egy kötet cérna.
málé : tengerilisztből sütött pogácsaféle; ha vastag: »görhe málé«.
málészájú : mamlasz.
meresmerévül : egészen, tetőtől talpig.
motyó : ruhacsomó.
megbábol : megveri (különösen a fejét).
megrühet : a disznó a kantól.
mészkemence : gyomor; részeg embernek mondják: »íg a mészkemence!«
mangurúl : mángorol.
marcangol : összefogdos, vmit.
masina : gyufa.
moszat : hulladék, szemét.
mázgál : bemázol, szennyez.
motymortkol : motyog.
mírce : a vékánál kisebb mérőeszköz.
motorász : kaparász.
marmancs : kisdied.
mancsi : malac.
mécskődök : a mécsesnek az a része, melybe a belet beleteszik.
megbolház : megtizedel, megritkit.
megmacskásodik : összebonyolódik, összegörcsölődik.
megmarjúl : a fájdalom bele áll; kimarjúl = kifcamodik a láb.
megpiszkol : összeszid.
mélázik : ábrándozik.
motosz, motocka : rögeszme.
motoszkál : a fejiben valami: vmin tünölődik.
mukkan : meg se mukkant!
muti : mutasd!
nyomás : legelő rét.

nyápic: gyenge, sovány (vikonpízú).
nyargaló: a törökvilágban a Debrecenben járt török követek fáradtságidja; más néven *patkópénz*.
nyakvas: nyavalya. (Eredetileg: büntető eszköz, amit a nyakra kapcsoltak.)
nyögvenyelő: széles laskákra elvágott s azután kézzel elszagगतott tészta, melyet túróval vagy zsirban megpörkölt kenyérmorzásával kevernek.
nyútófa: egy méter hosszú hengerfa (bot), mellyel a nyutódeszkán nyútták a tisztát.
nyútósztat: kiteríti, kinyújtja a halottat.
nyúlárnyék: terebélyes bokrúmezei növény (spárga).
nyakóc: puszta, csupasz nyakú; arra is mondják, aki félretartja nyakát.
nyámmog: lassan eszik.
nyavigás: nyavalyás.
nyúlánkószik: olyan után nyúl, ami magasabb, mintsem elérje.
nyúlángószik: pl. a rojt a ruháról, a széna a szekérről.
nyősztet: a gyermek, nyőszörg álmában.
nyúzbál: összeveissza húzgál vmit.
nyízbál: ollóval v. késsel nehezen darabolgat valamit.
nyőstín: nőstény.
orgonál: kiabál.
órja: (szalonna): a disznónak húsos hátgerince.
őreg: 1., *nagy*, őreg *Á*; 2., *késő*: őreg este.
őgyeleg: ödöng, jár fel s alá.
őgyelit: elegyít.
őszörű: horgas szeg, amelyre a mézsáros a húst felakasztja.
örvivel: ürügye alatt.
pakompart: pofaszakál (Backenbart), tréfásan: takompart.
padmaj: pl. gödörben, gödör oldalában újra beásott nyílás, vagy

tér. (A sír oldalában is, ahová a koporsót teszik.)
palizsna: az a tojás, melyet a tyúk vagy liba alá tesznek, hogy tojásra kecsegtesse. (Néha meg is csalják: tojásnagyságú tököket tesznek helyette.)
pustol: a hó, mikor kavarja a szél.
piszt: a vér, mikor erős sugárban ömlik.
puszli: ujjas, kabát.
parázs: parázs píz = »sok jó parázs píz bevett«.
pákászol: immel-ámmal csinál vmit.
prézli: reszelt zsemlye.
peⁿzli: ecset.
pokorra való: a rossz gyerek neve.
pokol: gyomor; részeg embernek: »ig a pokol, ugyi?«
peteket csapni: valami nagy bajt vagy fonákságot csinálni.
peslékel: ki- s bejár.
pesznyes: gyámoltalan, beteges.
pacuha: cábár.
pocskondiáz: bepiszkol; legyaláz, leszid.
pokolbélü: telhetetlen bélü.
pontkomosan: pontosan.
pervata: ganaj, vagy piszkos, büdös hely.
ponyókán, panyókára: könnyedén, pongyolán.
pocokszeg: nagy vasszeg.
potyorász: az eső, mikor lassan esik
pukkantó: a felfújt papirzsacsó (gyerekn).
putina: kis gyermek nadrágja ujjas mellénnyel egy darabban (*neveddrád*).
puttonfenekü: findri, ugrifüles.
ribanc: ronda, neveletlen.
rátéhékedik: a gyermek az asztalra, mikor könyökét is felrajtoja: létra. [teszi.
rücskös kípü: himlőhelyes arcú.
ríszes: aki a gabonát »ríszi bül« learatja, feltakarja, elnyom-

tatja. A búzát leginkább kilencedén v. tizedén, az árpát pd. hetedén v. nyolcadán szokták learatni, feltakarni, elnyomatni.
riszál: ráz; különösen arra a nőre mondják, aki rázza a farát.
röhög: a ló, mikor meglátja éhesen az abrakot.
rugott bornyú: a csecstől elválasztott borjú.
szilajon: gyorsan!
szakajtó kosár: melybe a kenyérnek kiszakított tésztát teszik, a szakajtó ruhába takarva.
szemetel: az eső, mikor apró szemekben, csendesen hull.
szemeszöktibe: hirtelen.
szuszka: aki az orrából beszél, valami szervi hiba folytán.
szívárványos kút: szivattyus kút.
szeredás: tarisznya.
szamuklál: szaglász, keresgél.
szipákol: pipát szí.
szipog: a sirást lassan-lassan el-elhagyó gyermek.
szotyós: a locsos körte.
síkma: sipka.
szegyfűn ülni; asztalfőn.
síkari: sovány.
sifritel: sertepertél, tib-láb.
sűrit: ki- s bejár, tesz, vesz, dologba megy elő; vmi tervet forral.
salapál: csapkod, felé vág.
saslódik: inséggel küzd.
sancol: törí magát, testét, szenved.
saval: neheztel.
sérafikál, somfordál, sertepertél: settenkedik, jön-megy.
siheg: a mellbetegek fúladozó hangja.
sillámtik: tündököl, ragyog.
suprikál: megver.
susma: ügyetlen, hülye.
szuszmozkol: szuszogva motoszkál.
sündörgődzik: hízeleg (kutya, macska).
szabadság: nagy vásár.

szuszmozog, szöszmötöl: motozva csinál vmit.
stírt ki!: issz ki! (kutyát kizavaró).
spiller: kártyajátékos.
szűtyongat: ösztökél.
sicc ki! kacc vácra! sinadró!: így zavarják ki a macskát.
spórol: takarékoskodik.
suppant, suppaszt: üt.
sikér: »nem vót benne siker«, mondják a ki nem kelt magról.
tergenye: teher, (tergenyésszamar).
tuszkol: odakényszeríti, erőszakolja, menjen; odatuszkolja.
tanyázik: ismerősökkel elbeszélget.
takaró: aki a gabonát learatja.
telizsdedtel: csordúltig tele.
tempó: rossz modor, szokás, természet.
temⁿtelen: tömérdek.
tüllemálló: bő női felöltő neve.
tőzek: trágyából gyúrt tüzelőszer.
táborszájú szél: erős szél.
testál: az állat, mikor döglik.
teperedik: a földre ül szélesen.
tutujgat: kis gyereket csucsujgat.
tukarcs: maroknyi széna, szalmagombajik.
tángál: 1., megver; 2., segít vmivel (ek kis pízze az anya tángájja).
tapicskol: a sárban tipeg-topog.
tessik-lássik munka: látszatra való munka.
tetésen: tetézve.
típász: megtép.
tojókázni: a tyúkot megtojózni.
torzs: a fűnek, szénának lekaszálas után ott maradt csonka része.
takompóc: taknyos kölyök.
tokjő: gyenge bárány.
uccatüze: huncut, garázda gyermek. [mek.
újság: új hold; új gyümölcs.
uzovál: használ.
ülőke: a ház előtt levő kis pad.
vácsét kiát: aki bajba kerül, segítséért kiált.

veszők feje: bolondos.

vaszáról, kivaszáról: kiveszi a szót a hallgatag emberből; »alig tuttam belőlle kivaszárolni egy árva szót!«

vakmeleg: tikkasztó meleg.

vállas: széles vállú.

ványadt: fonnyadt, összeaszott.

veselkedik, neki v.: nekifohászkodik, nekidől vmi munkának.

vontató: oly mennyiségű learatott gabona összerakva, amelyből egy, vagy másfélmétermázsa szem jön ki.

vakerál: hazudozik.

vacok: ágy. [a gyerek.) ordít.

virátt, virnytt: vinnyog (a malac,

víkonpízú: sovány.

vinkó: seprűbor, rossz bor.

veréce: léckerítés ajtója, v. a pitar lécajtója.

vígessen vigig: végesvégig.

zabigyerek: törvénytelen gyermek.

zohorál: zsörtölködik.

zúgattyú: vonalzó, vagy vonalzó alakú deszka, melynek kifúrt végébe madzagot húznak s forgatják, minek következtében mély bűgő hangot ad. Gyerekjáték.

zsebbeli: zsebkendő.

zsizserahad: ahol sokan egyszerre beszélnek.

zsinatol: lármázik, zajong.

8. Szólások, közmondások.

Ahun fényes, ott egyenes: így intenek vkit tréfásan arra, hogy este a sárba vagy vízbe ne lépjen.

A dohos kásának ára futamodott: értéktelen vmi nagy becsben részesült.

Alszik, mint a juhászbunda.

A veréb lépist megyen: sohasem lesz abból semmi.

A jászol jár a téhen után: mikor vki nem lát dolog után, ezt mondják neki.

A más héten: a múlt héten.

A jó pap is hőtig tanul, mégis ostobán hal meg.

A föld lefekszik, meg felkél (hepehupás).

A ti riveteken ment el: ti vagytok az okai, hogy elveszett.

A lába szárán csapja a legyet: korhelykedik.

Alig lehet szót vájni belőle!

Ára az út, amère a kerékvágás: el lehet menni!

Akki dílig kurta, dilután sincs farka: ki milyen fiatal korában, olyan lesz öreg korában is.

Aszt műveli, mint a várvírasztó: arról mondják, aki lőt-fut, lármázik, sűrög.

Az okos nem harakszik meg írte, ab bolo^m meg had haraggyák.

Akár inde, akár unde: akármit beszélsz.

Akkor még tollpennával írtak: régen volt.

Asz monta, hogy ötezer ötszáz ötvenöt: hányt.

A város nyakába tutták a fizetést: annak számítják be, az fizeti.

Ára van annak: drága az!

Ammék kutjának veszett nevét kötik, veszni kell annak!

Ak kecske se menne a vásárra, ha nem ütnek a hátújját.

- Akki hátul marad, húzza be az ajtót.*
(Ammit szabad Jupiternek, nem szabad aszt az ökörnek.
A te neved Hallgass!
Alszol egy sűgárt: alszol egy nagyot.
Az az ű kenyere, bottya: abból él.
(Asz hinné az ember, mikor megy, hogy jön: lomha munkásról
mondják.
(Az asszonnak három szükség: bü piz, kellemetes férfi, száraz fa.
Akar a kutyának mondanám, akar neki.
Barangol, mint az Orbán lelke.
Behúszta maga után az ajtót: olyan rossz emléket hagyott
maga után, hogy ha arca van, nem mehet többé arra a helyre.
Büdöss, mint a vesztés.
Badáros fiú: gangos, nyalka legény.
Be v^aót káfolva: részeg volt.
Be nem szeretem gyerek vagy!
Biz úgy szeg^t: úgy van!
Báh! bika! veres bornyú!: arra mondják, aki megcsudál vmit.
Beteg fekszik, felkél eszik, meg lefekszik: ha a beteg enni kér.
(Bü szüret, nacs csizma: esőtől szaporodott a bor.
Bunda köpenyeg!: el lehet menni!
Borverte beteg biz ő!: »kaccenjammeres«.
Csúf, mint az íccaka.
Csak a neki!: jól van az!
Debreceni szokás, ha elkérnek tőled valamit, te menny írte.
Elmírte af farkát: elbizta magát. (»Nagyon elmírted a farkad,
majd ráhágok!«)
Elejtetted a vaskót: tréfásan mondják, mikor vki az ebéd
végére érkezett s étel nem maradt.
Elverlek, mint a kétfenekű dobot!
Elaludnék egy pizes máléjír, ha soha-soha meg nem adnák is.
Eggy a szoba a kemencével: egy a nő a férjével.
Ereszbe dugták a kúcsot: nincsenek itthon.
Elszetyepotyálja az időt.
Elíbe tálalni a dógot: nyíltan elmondani neki mindent.
Elhajította a kalapácsnyelet: hazudott, nagyított.
Elszándítkoskodik arrúl a helyrül.
Eszt a zóccsígét is a bíró hátán vágják! (nagyszálú zöldségre).
(Eccer esik esztendőbe karácson: szegény ember mondja, mikor
nagy lakzit csap.
(Ez viszi pokolba! (Ha vmi hitvány tárgyat felcicomáznak, a
cifraságról mondják).
Egye meg a Mándoki uram fenéje!
Ebeklődik, mos ki^alódik: (síró gyermekről).
Engeggye meg az isten, hogy — hálá istennek! (arra mondják,
aki belesül a mondókájába).
(Em mán maga szopta az anyját!: Ez már valami!
Együnk, azon legyünk.

- Ennek a szele:* ettől származik a gondolat.
Elsímította a beszédet: másképp magyarázta.
Eljöttek a rokonok: mikor valaki nagy álmosan ásitgat.
Eriggy a nyakvasba!: menj a fenébe!
Ebsont beforr.
Elereszti fülét, farkát: aki búsul.
Eltarisznyáztuk az időt: eltöltöttük.
Fél búrkapcs: bolond.
Főzik a kapcáját: nagy a mehetnékje vhová.
Féleszü nő férhe ment: értéktelen vmi nagy becsben részesült.
Feszít, mint a haságt teknő.
Fekete, mint a bakacsin v. kindruc.
Foga van még a napnak: nem süt melegen.
Furcsa, mint a harapófogó! (mikor valami magától értetődik
s más furcsának találja).
Furuja gatyá: szűkszerű gatyá.
Felakasztod-i még a [szűrt?] megmaradsz-e még szolgálatban?
Felérni a csontvágóval, ököllet: ésszel.
Furcsa kis kosár, csak füle kék!
Felnyílt mán a szeme: jól van már dolga, könnyen beszél az
emberrel.
Gálába vágja magát: kicsinosítja magát, ünneplőbe öltözik.
Gyere szóga, malac-szalonna, kicsi haszna!
Gyere haza, maj vendégem leszel! (Majd megverlek).
Hogy lötytyen a fittyen? (Hogy van dolgod? A felelet rá: ahogy
lötytyen, úgy fittyen).
Ha három íccaka összeragadna, végig aludná aszt is.
Hajbók, csimbók, köszönny asszonyodnak: a dajka szokta mondo-
gatni, mikor a gyermekeket a karján himbálja.
Hátul szíp!: gúnyból mondják tetszelgő csúnya asszonynak.
Ha a kis újjod mutatod, mind a tízet kívánnya.
Hátul kötöm [így] a sarkad, te!
Hegyel, mint a kis kutya a tollseprűvel.
Hova megy lelkem? — A katonák után, vagy: szeretőt keresni.
(Kitérő felelet).
Húzza a bürt a fagyon: horkol.
Húzza vonnya, mint Gyurka az ajtót.
Hallotta hírit, mint Csurka a hiszekegynek.
Három órán temetik.
*Ha te nem vónál, meg a pentsz, ócsóbb vóna minden köből báza
öt forinttal.*
Ha nem hiszed, újj a hiszem farkára.
Húsát, húsát, a Jézussát!
Hányd el, ved el munka.
Hárántikoson esik ez a szó: kellemetlenül érinti.
Hadd ugassák a kutya, csak meg ne harapják. (Ha valaki ócsá-
rol mást a háta megett).
Ha fázol, fogj fát a kezedbe.

- (*Jankónak mongyák, János is ércsen belőlle.*
Jól odasomott v. odasózott neki: odavágott.
Itt vagyok! (Aki csuklik, ezt mondogatja).
Jó vónál Barca Daninak! (kegyetlenkedő emberre mondják).
Jaj be fáj legin: gyámoltalan nyif-nyáf.
Itt járjon az eszed! (Ide figyelj!)
Ílódik, mint a Kola tehene (t. i. a szénához is odament, a szalmához is, hiába kergették el): szemtelen, élőködő.
Igírgette fertelmes jóakarattját.
 (*Jobb száz irigyem legyen, mint egy szánakozóm.*
 (*Jó hejre vetette a feje ájját: szerencsés ember.*
 (*Ízivel esik a dolog: fáradsággal jár.*
Jaj beg elállott a kezem a dologtúl (v. hidegtül) nem igen tudnék még körmös se tartani.
 »Ingyen« még a szánk sem ír össze.
Kicsi az ól, nagy a disztó (ha szorit a csizma, cipő).
Koppan a szeme tülle: nem kap belőle.
 (*Kísó kelt fel mámma: nem képes vmit megtenni.*
Ki nem tudom vetni az eszemből.
Külette a habókját: fortélyos.
Kível érisztél disztót? (Ha egy ismeretlen ember tegezi a másik ismeretlent, a tegezett mondja ezt: vagy ha fiatalabb tegez idősebbet).
Kár írte, hogy mekhótt, pedig mán emberhe való vót. (Eladó lány)
Kesereg az idő: meg-megáll az eső, megint megindul.
Kiállottam a sok menistül: elfáradtam.
 (*Káromkodik, mint a bakkancsos katona.*
 (*Könyörög, mint szent Péter a híd végén.*
Kardalészába van: szanaszét van.
 (*Kimín mellé került a csizmája: meghalt.*
Ki bírja eszt a földet? — Földet bír.
Ki hitt elő, a görbe kúcs? (Gyermekre).
 (*Kinek a foga fáj, tarcsa rajta nyelvit.*
 (*Kutyánál az öntött pereg! (Kötölözködő gyerekeknek mondják, akinek az étel nem tetszik.)*
Kiteszem a szűröd: kilöklek.
Kapkod, mint Karászi.
Leveles vagy!: van rólad a rováson.
Lében van: bajban van.
Lé tart szógát, hús a gazdát.
Lelkitül kiválva, mijen barom!
Lába kótt a kúcsnak: elveszett.
Lábán van a jószág: mig él.
Lessz még a kutyára dér! (Igy is: Lessz még szöllő, lágy kenyír, lesz még a kutyára dér.)
Látta bátyám híját Nagyváradon. (?)
Laska-laska tyúkhússal jó.
Latba van: rossz helyzetben van.

Lábot adni: szabadon engedni vkinek vmit.

Leesett lábáról: beteg lett.

Meg ne hajj, mer agyonüttek!

Megnázi, mint veres bornyú az új kaput.

Megrázta, mint Krisztus a vargát.

Megájj, maj megadom a száz tizit! (Elverlek).

Minden lébe fakanál.

Maj megmosom a fejit. Maj megtisztelem írte: megkorhol, megszid.

Minden imáccságnak ámmen a vége.

Mindeⁿ jóllakásnak nek kell adni az árát.

Megherdült a csizsmám: kiszakadt, kilyukadt.

Madárlátta kenyír.

Meglépett: elosont.

Maj meggyógyul, míg firhe mícc! (Ha a gyereklány pl. elvágja a kezét).

Még a bettvő falattyát is kizsarolná tülle.

Megy belé, mint Lódánba a menkü.

Megette a tyúk a kenyerit: nincs jókedve.

Mikor áll mán neki ez az idő?: mikor szűnik meg a zivatar?

Maga kágygárul dézsmájjik: ne bántsa a másét.

Más a lábával is kerüli, te meg a szádba forgatod: aki csúnya dolgot beszél.

Maga kinnyára hagyni: a rivó gyereket.

Mosojog, mint a vadalma.

Motoz, mint Hatvani a malomba.

Mekhótt, nem rikót.

Mekhótt, nem kell a seggire fót.

Még akkor a kü is lágy vót: nagyon régen.

Mekfokta, kilökte, monta neki: »opsit, ammerre a nap süt!»

Megvette a hideg a lábát: megfagyott.

Még ecs csak a tubák: még ez a valami!

Magad uram, ha szógád nincs!

Megrugdosta as sas: beverték a fejét.

Maj kívül megyünk a házon melegedni: majd kigyúl a ház!

Minnyájunkkal szabad a jó isten.

Nem fülük hozzá a foga. Nem vásik rá a foga: nem tetszik neki.

Nímely nap: a minap.

Nagy vérrel-bottal: nagy nehezen.

Nincs hozzá kis kése: nincs hozzá elég esze, bátorsága.

Nekem ne dógozz csak úgy hánd el vezsd el módra!

Nyeli, mint az ökör a jó színát.

Nem bánja, ha Pityi Palkó is: akárki is.

Nekiesik, mint bolond bornyú az anyjának.

Nagy fát mozgat: nagy dologba vág.

Nekem is nyakamba van a római járom: én is húzom az igát, szenvedek.

Neki veselkedik, neki fohászodik.

Ne kárhoztasd az embert: ne mérgeítsd, hogy aztán káromkodnia kelljen.

Nem lendít egy gasszálat se! (gaz szálat.)

Nem tenne keresztül egy gasszálat a másikon.

Nem viszed el szárazon: kikapsz.

(Nyárfaszéket tettek alá: soká maradt vhol látogatóban.

Nincs ki a kártyája, nincs ki egíszszenn: bolondos.

Ne járjon a pampogód: a szád.

Nem láttam még olyat világ ületembe.

Nem töröm magamat írte ojjan nagyon.

Ne szójj szám, nem fáj fejem.

Nagy a világ, minden megeshetik.

Nem csak a, ha ugyancsak.

Nőhecc még ahho.

Nem adok, ha a szemed húrkon csüng!

Nevethetném vót.

(Nincs három nagyobb csapás, mint a csepegős ház, rossz szomszéd, rossz feleség.

Nem vót benne siker: mondják a ki nem kelt vetőmagról.

Örül neki, mint vak Laci a félszemének.

Ordít, mint a fába szorúlt fíreg.

(Ordít, mint a mekkötözött marha.

Okos, mint a tordai kos (seggel megyen a vájúra, mégis füvel esik bele).

Ott terem, mint a parancsolat.

(Ojan jó kedve van, mint a szegbe akasztott nyúlnek.

(Ödöng, mint a hathetes bornyú.

Ojan hideg, mint a farkasordító.

Ojan fejr, mint a gyócsba takart marokvas.

(Ojan, mint ecs cseresznyeváz. (Rongyos ember).

Otthon kapod most: otthon talárod.

Parolás ember: szavatartó.

Pásztoricád idebb aszt a szárnyát a gujának: tereld idebb.

Pista legyenek, ha nem úgy van! (Vagy: kutya legyenek, v. Bandi legyenek...)

Pótyögősen esik: kedvetlenül hat.

Parancsojja, vacs csak mongya? (A felelet rá: parancsolom is, mondom is).

Piros mint a cseppentett tökmag (tréfásan).

Rád nézek, hogy elolvacc.

Rázza a rongyot: szegény ember hetykélkedik.

Renyhe mínes: kanca és kiherélt lovak ménese. Cifra mínes: vegyes.

Sok hejt behúzták mán ü utánna az ajtót: sok helyt nem szivesen látták, mert rossz ember.

(Szereti, mint a hiripi fene a gyenge malacot.

(Sok hazugság van benne! : mondják, mikor ütik a gyereket s nagyon porlik a gúnyája.

Szó kösztünk maraggyon...

Szájj le szatyor a szekérről, gyalog is elmehecc: mikor leszáll-
nak a szekérről.

Szép két madár egy fészekbe!

(Sűrű gazda, ritka gatyá.

Spekulál, mint Hatvani az árokba.

Szen heveder napja. (Szenheverddel-nap helyett).

Sokba fáj a nekem!

Szeretné, de veretlen pízir: ingyen.

Sűrít, mint a ritka paszúj.

Szalmakalap a fejébe, nem szúrja a tors a lábát.

(Szeğin vagyok, mint a pintek.

Szeğin feje nyakastúl, lába szára bokástúl. (Gúnyosan mondják
olyanról, aki nagyra törekszik, de semmire se bír menni).

Szerettemre való kalap.

Sztdeleg, mint a csizmadia a fonal soron.

Töri a csürhejárást.

Tartva tartják: az eladó jószágot.

Teli rakta a potyeszt: jóllakott.

Tessék emlékezni szavára, vagy: szavát ne felejtse: vki közbeszól

Tempózik, mint a hasatt teknő, v. fazik.

Terád ugyan rádjár a rúd.

Tanyázni: elbeszélgetni.

Teleette magát, mint puzli Szabó.

Táncol, mint a mekkötözött marha.

Távojról jó szeretni az atyafit.

Több nap mint kolbász: gondoskodjál a holnapról is.

(Tettél-i sajtot a kenyérre?: megadtad-e a kellő tiszteletet?

Tisztájj a szemem elől!

Türülködöz a gubások farkáho! (Mikor a gyerek nem tud mibe
törülközni).

(Tán csont van a hasadba, tán karót nyeltél, hogy nem tudsz
lehajolni.

Tizenhárom ágra süt a nap: erősen süt.

Ted meg írtem aszt a kutyabaráccságot.

Ű se fenéig téfel: ő sem jobb a Deákné vásznánál.

Uj kapu, veres bornyú: ha vki megbámúl vmit.

Úgy rákijátott, asse tutta, mék lábára ájjon.

Úgy áll a szája, mint akkinek dínnyeföd nem jutott.

Úgy nézel ki, mint Martinka (szöllőföld), mikor a jég elverte.

Újj el a sutba fejűredni!

Újj a paszújba savanyodni!

Űsd össze, hadd abba: kutyafuttába való munka.

Úgy kiugrott, mintha puskából lüttik vóna ki.

Ugrál, mint Döbröndi, akki hét esztendőbe fordul egyget.

(Ünnep után kisé kántálni!

Újít, mint Gyenge Pandi a kucikba.

Ugyan nagy dologba megyen elő.

(Úgy dicsírte, maj lement a könyökirül a bír.

Urát aggya szavának: helyt áll érte.

Vak: aki félszemével lát; *világtalan*: aki mindakét szemére vak.

Veszett nevít kőtik.

Viszi a bűdösset: szalad.

Vam mos zsákba, annak is a csúcsába! aki nagy bajba került.

Vakújj magygar, ne láss tót!

Vírré válik benne, mint a barátba a lencse.

9. Indulatos kifejezések, káromkodások, átkok.

Disznó terem a káposztába! Az a huncut úriste — henet vett a vásárba. Az istened ne legyik! Akki áldója van az öreg apádnak! A jégen kopogó fűzfánfüttyülódet! Szette-vette teremtette! Láttam az anyádat! Anyne a nyüstyit! Hogy a fireg egye meg! A búr hüjjik rád! Nyakvas ájjon beléd! Veszett teremtette! Disztó fogantatta! A pók szűjje be a fenekedet! A rossz verje meg! Törjön ki a happaré! Törjön ki a csihora, a nyavaja! A nehéz nyavaja ájjon beléd! Fen' essik hasra veled! Gebeggy meg, szivemből kivánuom! Törjön ki a nyakad! Fusson ki a szemed! Fen' egye meg a szemed jóvát! Isten tördejje el a bokádat! A hóhér verjen meg! Száragyon le a keze szára! A guta üssön meg! Essik beléd a fittyfene! A Krisztus pofozzon fel! Az Isten fűsűjjon meg! Az Isten lűjjon fűbe! Az Isten tegyen a villahajtóba! Csapjon beléd az istennyila! Üssön meg a mendergős ménkű! A Jehova verjen meg! Apaggyik ki a szemed! Ak kutya fiadzik beléd! A fekete fene boriccson be gyászba! Az isten rogyassza rátok az eget! Az isten akassza benne keresztül a köjköt!

10. Áldások.

Az isten nyúgosztajja meg szegint! Álgya meg az isten még a halófögggyibe is! Nyúgoggyik bikiél v. bikessíggel! Aggyon nyugtot neki az isten még a földbe is! Álgya meg a teremtő még a hótt csontyát is! Vezérejje a mindenható úttában, akarmerre megyen! Álgya meg a jó isten aszt a hejet is, ahova lép! Az isten álgya meg, be jó ember vólt.

A koldusok mondókája. »Aggyon a felsíges úristen szerencsés jó napot. Ne sajnájjanak megemlíkezni a szegin nyomorúltakról, ammi-vel az úristen megáldotta kigyelmeteket...« (mikor aztán adtak neki:) »Aggyon az úristen ezerannyi áldást!«

11. Gyereknyelv.

bú, boci: tehén.

bábó: láb.

bibi: seb.

csócsa: étel.

csócsál: eszik.

cocó: ló.

csüccs: ülj le.

csicsés: szép.

didi: csecs.

kácsi: hold és kenyér.

kókó : kés.
kacsó : kéz.
kárkár : varjú.
kakás : csúnya, rossz.
kuszkusz : fog.
kukucs : nézni.
kákor : cukor.
locsi : mosdóvíz.
mancsi : malac.
mámmá : anya.

mók-mók : ördög.
putu : madár.
popa : kenyér.
pecsi : hús.
páppá : apa.
püpő : cipő.
tütü : ivóvíz.
tente : feküggével le, aluggy.
zsizsa : tűz.

12. Diáknyelv.

leinni magát : földig lenyeste magát, berug, bedörrent, behajít, becsíp, beköp, leszíjja v. leszopja magát, felhajt a garatra, totaliter oda van.

bor : bánatszalasztó, nerángass.

pályinka : Áron lé (Áron Manó szeszkeresk.), itóka, gügyi, zsidófürdő.

boros állapotban van : illuminált állapotban van, borközi állásban van.

bolondos : félkótyó, hígvelejű, baszuta, mafla, bivalybornyú, félbolond, csajbókos; hiányzik egy kerék v. egy küllő, nincs ki négy sarokra, lóg egy deszkája, hübnere van.

jó alak : jó firma, jó pipa, jó blatt, jó kfp, jó pofa ekstra-blatt, jó maszk, jó maszkve.

gúnynevek : vín róka, csavargó, tekergő, nyúlgerinc, nehezen hízó (ösztövér deák), nyakigláb, talpigfűl, két ballábú (ügyetlen járású), ordas (vörös arcú), örült kakadu, örült kucseber, tépett papagály, herilt kokas, Csóri vajda (a cigányképű); *lucus a non lucendo* : kis hamis, kis ártatlan, kis marha, kecses X. úr, vasgyúró, vasmarkú, fanyűvő (cingár deákok), lábas jószág, emeletes számár.

rossz hírű házak : szülei ház, kupi, nájgebájde, aranycsésze.

kabátok nevei : ebenlógó, kacagány, rőfögő, kaftán, lebernyeg, felleghajtó, krispin, csurapé.

beszekundázik : begatyáz, belú, kicsíp egy szekundát v. bundát; beszekundázott úgy, hogy hat ökör se húzza ki.

rendőr : tütü, csirkefogó, Málé János.

jó alakú lány : jó vágású kis lány, jó tapintata van (ha gömbölyded); jó felfogása van (kecsesen fogja fel a ruháját).

megugrik a bor mellől : ellantol, eleblából, nyúllá válik.

nincs rajta görcs : jól csúszik az ital.

kan murit csapni : nagyot lumpolni.

német szóra, nevelőbe adni az órát : becsapni zálogba.

ferde faru, ferde fenekű : aki nem könnyedén lép.

kifogta a kiptt : akit a természet nem valami jó ábrázattal áldott meg.

kunérkodni : rosszalkodni.

böskézni: az utcán lányokra vadászni.

Szent heverd el nap: szünetnap.

bőgő, bükk: forint.

juhászkapocs: tenyérrel rávágni a combra s összemarkolni erősen a húst.

botanizálni: gyümölcsöt lopni.

corpus delicti: bot.

bagoj: fiatal deák.

petákra volt: temetésen volt énekelni a *prepa* (= tanítójelölt).

cétus: lakószoba.

cétusnevek: Pannonia, Dácia, Hungaria, Grand Hotel, Békés, Concordia.

Ha kopognak a cétuson, így kiált ki a deák: hújj be, dugg be a kiped, herájn!

Gyöngéd kérélek: ne ugass, kérlek; kuss!; kadas nye!; ácsi! níműj meg! mondd ki az utósót!

Gúnyos megszólítás: ídes úr!

Ha csuklik valaki: emlegetik a verebek a lúszaron.

Az apa ezt mondja rossz tanuló fiának: »de sok ökrömbe kerültél, te marha!«

Mikor két deák találkozik: »Hogy vagy kani?« — »Kanúl, mint a nyúl.«

Diáknóták.

1. Búrral kereskedik a vín Áron,
El is indul egy koszos számaron,
De a számár elakatt a sáron,
Igy hát Áron nem vót a vásáron.

Ne macerájj, ne povedájj Sára,
Nem iszom én senki rovására,
Ha iszom is, magam rovására,
Igy hát éngem ne macerájj Sára.

2. Hagymási Péter, Hagymási Pál
(Csendes szellősuttogás).

Hagymási Péter, Hagymási Pál
(Gyengefajta szél).

Hagymási Péter, Hagymási Pál!
(Kavargó forgószél).

Hagymási Péter, Hagymási Pál!!!
(Süvöltő, romboló, ordító orkán).

3. A vetésben a kanász, csak a feje láccik,
A konyhában a kanász menyecskével jáccik.
Élet, élet, bundás élet, ez ám a gyöngy élet,
Ha megúnom magamat, magam is úgy élek.

4. A bundának se eleje, se hátújja,
Mégis bunda a bunda.
Tetves bunda, koszos bunda,
Mégis bunda a bunda!

(Az egész szöveget egy jó hangú dalolja, a többi csak »a bunda, a bunda«
dörmögéssel kíséri.)

5. Indul nagy utára az árva deák,
Feszítik agyát karakán ideák;
Jó bor, mibe gongya temetve lezend,
Szíp lány, kit amúgy magyarán ölelend.

(Nagy Imre költeménye.)

6. Ballag már a vén deák,
Tovább... tovább...
Isten veletek cimborák!
Tovább... tovább...
Ez út hazámba visszavisz,
Filiszter lészek magam is.
Tovább! Tovább! Tovább!
Fel búcsúcsókra cimborák!

7. Mikor Wittembergának
Kapuját döngetem,
A rektor mágnifikus
Azt mondja énnem:
Hej domine spektábilis!
Látszik, hogy kend magyar.
Úgy döngeti, bongati, kongati ezt a kaput,
Mint a jeges zivatar.

8. Kardunk kicsorbádzott,
Zsinórunk leázott,
Széllel bélelt köpönyegünk
Egész télen fázott.

Még sincs pajtás, még sincs
Hét országban párunk,
Mégis híres Debrecenben
Nagy büszkén pávázunk.

(Ezt a két utolsót nem régen csinálta Bodor Aladár nevű deák.)

13. Idegen szók.

Francia, német szók: atresz, atrec (Adresse), cakompak (Sack u. Pack), dezentor (Deserteur), dufla, dupla (doppel), ferslóg (Verschlag), firhang (Vorhang), flaszter (Pflaster), forcimer (Vorzimmer), frász (Freisen), funír (Fournier), gléda (Glied), indzsellér (Ingenieur),

kaszroj (Kasserolle), kókler (Gaukler), klopter (Klafter) = öl, egy öl fa; kostábel (Konstabler), kovárti^l (Quartier), lóger (Lager), majszter (Meister), magazin (Magasin), masina (machina, Maschine), parádé; opsit (Abschied), otkolom (Eau de Cologne), ózlag (Auslag), pankrót (Banquerotte), plajbász (Bleiweiss), rikli (Riegel), rajesúr (= szeretik a német Reitschule-ból származtatni; én azt hiszem, épen úgy lehet magyar szóösszetétel (népetimologia!): *raj* + *csúr*, olyan csúr, ahol egy raj (csapat) lovas gyakorlatokat tart); stelázsi (Stellage), kredenc, komót (Kommode), subick (Schuhwichse), sukk (Schuh), salvéta (Serviette), labor (lavoir), tológer (Trager), róstom.

Latin, görög szók: ájer (aër), áppertén (aperte), atávikom (atavicum), asszekurál (assecuro), nekidurálni (duro), falamia, familia (familia), szikkatt (siccus?), foktom (factum), figura, prédál (praeda), kánisz (canis), kommenciós cseléd (conventio), licítál (licito), palánta (planta), pennacilus, perszóna, pátrónus, presbíter, rektor, petróliom, ókularé (oculus), juss, jussol (ius), uzovál (utor), statáriom (statuo.)

A cipészet német mesterműszavai: bórer:ár; bankli:a tőke, amelyen dolgoznak; buma:nagy vasdarab; a térdökre téve, azon kalapálnak; brenol:viaszkot éget; cipőcugg:a gumis szövet-betoldás; glanckefe:fényesítő kefe; elevájszti cipő (= angol everlasting): szövet c.; hinterim:kis darab szíj; knájp:vágókés; kéder:a talp és a fejbőr közt levő kis betoldás; kilásztolni a cipőt:kifényesíteni; kantnizeccer:...? ómpasz:fényesítő viasz; stifni:kék acélszeg; safli:dézsá, melyben a bőrátzatóvíz áll; serfol:nyesi a talpot.

14. Versek.

I. Verses mondások.

1. Jókor atták, jól esett, Büvön mirtik, sok esett.	7. Innen oda nem jár a szó, Majd odajár a szivanó.
2. Hogy áll a bál? Este kezdik, reggelig áll.	8. Kopaszi kákó, kanveréb, Ab bolondot lögd odébb. (Kopaszra.)
3. Hónapután kis kedden, Bornyúnyúzó pinteken. (Soha.)	9. Lelkem zöd, Kibe kedvem sose tött.
4. Ha marad, gazdának, Ha döglik, kutyának.	10. Káresz a kúresz, Ahogy lesz, úgy lesz.
5. Kürtőre kormos, Gyere be rongyos! (Ha valaki kopogtat és tudják, hogy ismerős).	11. Várjál, várjál galambom, Csak a lajbim gombolom.
6. Fakó szekér, kenderhám, Mindakettő rossz szerszám.	12. Nagyfalusi éger gát, Ha nem használ, nem is árt.

13. Megtalálta zsák a főttját,
Ecetes hordó dugóját.

A debreceni kofa így ajánlja
megvételre a jó sült parázs tököt:

14. Parázs ides, vastag sziles,
Kóstojsza ken, be jó ides.

Ha valaki új ruhát vesz, ezt
mondják:

15. Szebbel, jobbal újicsa,
Csak ilyen el ne haggya.

16. Nadrága van a kutyának,
Maga kereste magának.

17. Igir' meg, ne add meg,
Nem szegínyecc avval meg.

Egyik asszony ezt mondja az
előtte menő másiknak:

18. Hájja kelmed, megájjik csak
[egy szóra!
Nem a világ egy óra.

II. Tréfás, gúnyos versek.

Travesztált református ének,
disznótorra:

1. Az Istennek szent anyala
Mennyekből hogy alászálla
És a pásztorokhoz juta,
Nékiek eképpen szólla: [tok,
Mennyből jövök most hozzá-
Van-i sok vires hurkátok?
Ha van, nekem is aggyatok,
Magatoknak is haggyatok.

A vendéget tréfásan így fo-
gadják:

2. Isten hozta, nem is vártuk,
Ha visszamegy, asse bánnyuk.
3. Jaj be nagy kár, ha mekhal,
Ha megmarad, az a baj!

Halovány emberre tréfásan:

4. Selymes piros, mint a kukó,
Szemődökös mint a disztó.
[most?

5. Száraz köszvin, hun vagy
Mír nem rántod össze most?
(Rossz táncolóra.)

Gúnyvers a zsidókra:

6. Zsidó, zsidó, ponyedrák!
Mír nem eszel szalonnát?
Ládd a magyar megeszi,
Hónap reggel kiteszi.

7. Kútágosra süített a nap,
Debrecembe lator a pap.
Hát a kössig hogyne vóna,
Mikor papjátúl tanújsa!

III. Gyerekversek, mondókák.

Mikor kódlósdit játszanak,
ezt mondják:

1. Kódú, kódu kis kacskám,
üres az én tarisznyám,
Nem jártam én iskolába,
Sem apám, sem anyám,
Csak egy üres tarisznyám.

2. Ujság hasamba,
Betegség pokolba,

Akkor legyek beteg,
Mikor kiráj leszek.

(Ezt akkor mondják a gyermekek,
mikor valami gyümölcsből (pl. dinya-
nyéből) legelőször esznek abban az
esztendőben.)

Van egy fű, mivel a gyerekek
orrukat szurkálják s ekkor ezt
mondogatják:

3. Órom víre gyere ki,
Muzsikálnak ideki.

Régi, ma már nem igen ismeretes gyermekvers a következő:

4. Fecske fürödik
Fekete tóba,
Kiszűl az annyáho
Lengyelországba.
Hozd elő Isten
János dejákat,
Hadd vegyik nékem
Két pár piros csizmát.
Egyiket adom
Béboronának,
Másikat adom
Úri magamnak.
Réz píz csendül,
A bogjába pendül.
A nemesek meghajják,
Mind a tűzbe takarják.
A vin asszon háza
Füstös gerendája,
Abba lakik gyöngyös papné,
Híjjátok a táncra.
Kállóba fúják,
Debrecenbe járnak,
A vin asszon pincéjibe
Dandárosan járnak.
Vizet hajcsunk az úrnak,
Szöllöt az asszonnak,
Arany pácát a fijának,
Gyöngykoszorút a jányának,
Tyúkszart a szógállójának.
(Vozári Gyula közlése u.)
5. Csípi csóka, holló vágja,
Varnyú kopácsolja.
(Mikor csípicsókát játszanak: egymás kezefejének a bőrébe csípnek.)
6. Hétfű hetibe,
Kedd kedvibe,
Szerda szerelmibe,
Csütörtök csúribe,
Pintek pitvarába,
Szombat szobájába, [zába.
Vasárnap kéccer az isten há-
7. Eső, eső essél,
Bugyboríkot vessél.
8. Esik az eső,
Ázik a mező,
Haragszik a katona,
Mer megázik a lova.
9. Ojan bolond a görög,
Padra megy, oszt legörög.
10. Az ígíret szíp szó,
Ha megaggyák, úgy jó.
11. Matkó Gábor (vagy akárki)
Vár a hóhér ideki! [gyere ki,
12. Felötözött naty cifrán,
Mint a cigáⁿ Hencidán.
13. Kötözök apám,
Viszem a pipám.
14. Örvendek,
Ha hörpentek.
15. Lencse, borsó, kása
Mind Isten áldása.
16. Mit hallottam felülled?
Cigáⁿ pap lett belülled.
17. Engedelmet kuncogok,
Többet nem huncutkodok.
18. Itt van ek kis kút,
Itt iszik ek kis nyúl,
Igy szalad felfele!
Bizseré-ré-ré
Kac-kacc!
19. Hipitlotty!
Leves kása kapackoggy!
20. Sáⁿfa, hováj, dikics,
Gyertek elő tik is.
21. Víge Víg Andrásnak,
Mer neki sírt ásnak;
Ma ásnak Andrásnak,
Hónap ásnak másnak.

22. Maj másszor,
Ammikor a tyúk gyászol.
23. Maj ha fagy,
Hó lessz nagy,
Rípa terem
Vastag nagy.
24. Tót idadá,
Tót elvevé,
Tót ebadamánya.
Vagy:
Cigány atta,
Visszavette.
(Mikor valaki másnak ad valamit s
aztán visszakéri.)
25. Mit száz úrnak egy araⁿ,
Eggy is kiteszi, ha vaⁿ.
26. Ojan igaz, mint az öklöm,
Bizonyította a könyököm.
27. Indújj dinnye, lódújj zsák,
Jön a török, maj levág.
28. Elmehecc,
Hónap is előjhecc.
29. Felkótt Józsi nagy álmoson,
Fűsületlen, nagy bugjosen,
Száll az ágyrúl lefele,
Bocskorát elejtette.
Még vasárnap dilután
Szalatt a csacsi után.
Vettem neki kötelet,
Tudom, hogy megemleget.
(Ezt a betlehemesek szokták mon-
dani.)
30. Ha adnak, vedd el,
Ha ütnek, szalaggy el.
31. Ciróka, maróka,
Mit főztél? Kását.
Hová tetted? A pócra.
Megette a pap macskája,
Kac-kacc-kacc! (Csikolja.)
32. Eggy — megirett a meggy,
Kettő — feneketlen teknő,
Három — ém bizoⁿ nem vá-
[rom,
Négy — oda biz nem mígy,
Öt — maj mekköt,
Hat — majd elhajt,
Hét — megetted a túrós
[derejét,
Nyóc — üress a kis póc,
Kilenc — kis Ferenc,
Tíz — tiszta víz;
Tekenőbe bugyborik.
Minek az a víz?
— Kis kertet locsolni.
Minek az a kis kert?
— Tököt bele vetni.
Minek az a tök?
— Disznókat hizlalni.
Minek az a disznó? [kenni.
— Hájával szekérodalt
33. Mese, mese mess kettő,
Tehénpicsát rák kettő.
34. Sánta picér kanegér,
Bújon beléd száz egér.
(Sántának.)
35. Sárkáⁿ seregi,
Leszállott a juseggi.
(Sárkányra.)
36. Kár, kár, Varga Pál,
Varjál nékem ecs eszimat,
Maj megmondom, hun apád.
Bécsbe, jukas kemencébe,
Színát eszik, szalmát eszik,
Görcsös botot fingik.
37. Eggy, kettő, három, négy,
Te kis kutya hová mígy?
Az erdőbe kakálni,
Neked adom pipálni.
38. Ánc, váj, dráj,
Mék lábod fáj,
Egyik sánta, másik görbe,
Mindakettő fáj.

39. Egy, kettő vadliba,
Mit ettél a lagziba?
Tekintetes káposztát,
Méltóságos rátottát.
Bebűrdzött a lencse,
Villámlik a zsendice.
Azs zsidónak nincs országa,
Pokolba van koronája,
Ott-ve-rik-a-réz-bög-rét!

(Ennek a versnek a mondásakor a cicát játszó fiúk körbe állanak; egyikök a versnek minden szótagánál, olvasva, megböki a fiúk mellét sorba s akire az utolsó szótag *-rét* esik, az a cica.)

40. Hosszúszerű galuska,
Az ajtójig meg vissza.

41. Sétájjunk, sétájjunk,
Ek kis dombra lecsücsüjjünk,
Csüccs! (S leülnek.)

42. Eddig vót, meddig vót,
Kelemennek seggi vót,
Edd meg ammi benne vót.
(Mesezáró.)

43. Balog csucsi, lóg a csecsi,
Két nagy szamár billegtetí.

44. Elölli isten, közbül kiráj,
Hátul meg egy sült boszor-
[kány!
(Mikor versenyt futnak a gyerekek.)

45. Kétfelől angyal,
Közepibe tyúkszar.

vagy:
Kétfelől gyilkos,
Közepibe Krisztus.

(Mikor hárman egymás mellé ülnek.)

46. Eb házán gófafiszek,
Minden ember láttya,
Csak a vak nem láttya.

(Mikor valamelyik gyermeknek toll vagy gázsál van a fején s nem veszi észre.)

47. Hej tulipán, tulipán,
Tejes szekfű, szarkaláb;
Teli kertem zsájával,
Szerelem virágjával.

Nyizsd meg lejány kapudat,
Hadd kerűjjem várodat,
Rózsafának illattya
Mikor szívem bizgattya.

Erdő hátán gelice,
Aggyál hangot picike,
Mond meg nekem nevedet,
Mond, hogy hínak tígedet.

(Ezt kis lányok éneklík körbe-karikában keringelve.)

IV. Találós mesék.

1. Árva bornyú anyátlan,
Pusztá pajta fedetlen,
Három verébnek hat szeme,
Szenes csutak fekete.
(Úgy értsd, ahogy mondva van.)

2. Vászón a hasa,
Bársony a nyaka,
Muzsika a szája,
Villa a farka.
(Fecske.)

3. Víren megyen, vírt viszen,
Magába ecs csepp sincsen.
(Nyereg.)

4. Mióta a világ van, mindig vót,
Mig a világ lessz, mindig lessz,
Mégse lessz esztendő.
(Hold.)

5. Hídonⁿ megyen, nem dobog,
Vízeⁿ megyen, nem locsog,
Sároⁿ megyen, nem pocsog.
(A hold árnyéka.)

6. Van nekem egy kis lovam,
[am mék
Maga alól kihánnya a ganét.
(Fúró.)
7. Úton útfélen úrfiak ugrálnak.
(Békák.)
8. Úton útfélen üstöt borogatnak.
(Vakondtúrás.)
9. Fent jár, nem madár,
Jukba búvik, nem bogár.
(Golyó.)
10. Öreg apó négy lábon áll,
Ijjel, nappal mindig pipál.
(Kémény.)
11. Etty fa felnőtt ága nélkül,
Madár rászáll szárnya nélkül,
Mind megeszi szája nélkül.
(Égő gyertya.)
12. Aran tőkén aran tál,
Aran tálba aram máj. (Hold.)
13. Tátogóba szuszogó (orr)
Szuszogóba pillantó (szem)
Pillantóba síkmező (homlok)
Síkmezőbe cserbokor (haj)
Cserbokorbakurta csikó (tetű).
14. Dombon álló Demeternek
Kinn a lödörgője. (Harang.)
15. Ipadnak, napadnak,
Három papnak, hat kapannak
Hány körme van? (124.)

Szójátékok.

A kerekcs kerekét kereken kerekíti kerekre.

Öt török öt görögöt döngönyöz örökös örömök közt. - v v ! - w

Gyermek: Ides, aggyík ek kis kenyirt!

Anyja: A gyík jukba lakik.

A fecske beszéde: A kicsinek kicsit, a nagyak nagyot; ha a kicsi nagyot kír, vák tarkón, hogy elkámpicsoroggyíúik!

A kutya, mikor megütik: favíg! favíg!

Tanító: Gé-o-em-bé! Mond ki, fijam!

A fiú: Pityke!

V. Köszöntők.

Erzsébet névnapi köszöntő.

Felderült, felteccett szép nevednek napja,

Homájból kitisztult ragyogó csillagja,

Tündöklük az égen, mint egy aranyalma,

Ma vagyon *Erzsébet* drága neved napja.

Kivánom, az Isten sokáig éltesen,

Mennyei koronát fejedre tétessen.

Szivemből kivánom!

József napi:

Pálmátusi muzsán örömet hirdetek,

Élikon* fákjakkal vigan kerülgetek.

Orvétus* kiálta: lantokat veretek!

Flórenc* lejányával táncolni szeretek.

* Helikon, Orpheus, Flora.

Én szívem is felszerken tehát álmából,
 Elmegyen Józsefhe jó indulatnyából.
 A jó hír, becsüllet téged felemejjen,
 A csillagos éjig, minden száj tiszteljen.
 És (csak) akkor legyen (apadás) hiredben,
 Mikor a halak (megszűnnek) a vizekben,
 Madarak megszűnnek a gyümölcsös kertben.
 És mikor az utósó cildra jutnál,
 Hol az arany vedér összetört a kútnál,
 Sijess és meg ne ájj amaz keskeny útnál,
 Mig az örök boldogságra (el nem) jutnál.
 Szívemből kívánom!

(Ez után, a pénzt várva, kérve, még ezt teszi hozzá tréfásan a kántáló):

Ónos ablak nyíjj kétféle,
 Öt-hat garas bújj kيفة!
 Mert ha nem bússz, úgy megütlek,
 Hatvan mázsás lessz a fejed.
 Nem állok sokaíg, mer fázik a lábom,
 Talán aszt gondolják, sejem a nadrágom.

(Pénzt löknek ki.)

Huszas-i vagy tallér? de nagyot csördüle!
 Talán a szógálló a moslíkba düle,
 Gyere pajtás, húzzuk ki belőlle,
 Megérdemlünk egy koronát írte!

István napi.

Töredékes.

Ammidőn a napnak felderül ságára,
 Aranyos palástot vett Fébrus* magára,
 Azután seregét indítá úttára,
 Ilyen verseket mond füled hallatnyára.
 Micsoda csillag az, ammek felderül?
 Felderülés után ismét (lemerül)?
 Én is felmegyek majd pálmátus hegyére,
 Kötök egy koszorút Isvánnak fejére.
 Az én koszorúmnak zöd levele sárga,
 Melyet írópennám futásával vága.
 Tovább nem állhatok, mer fázik a lábom,
 Add ki ammit akarsz kedves jó barátom.
 Mellettem a kutya, meg akar harapni,
 Nállam egy görcsös bot, fúbe akarom vágni.
 (Nagyot kiált:) Issz ki te!

* Phoebus.

Nahát pajtás
 Fogd az ajtót,
 Csakhamar a
 Kilincstartót.
 Hátratekincs,
 Semmi baj nincs
 Innen tovább mars!

Töredék a betlehemes játékból:

Első angyal: (mikor benyit a szobába, az ajtófélen másik angyaltársával megállva, ezeket mondja:)

Ez kiráj Krisztusnak megjelenéséről,
 És érdemes dicső születéséről,
 Bűnös emberekhez eljövételéről,
 Illik nagy örömmel értekeznünk erről.
 Mer született Krisztus, ez világnak ura,
 Kinek ez városban nem vala hajléka,
 Nem vala hajléka, sem friss palotája,
 Ez világmód szerint nem vala nyugvása.
 Eljött, mindeneket hogy megszabadíccson,
 Bűnös rabságunkból minket hogy kiválcson.
 Sirjál hát, ó sirjál Sionnak lejánnya,
 Mert jászolba fekszik az isten báránnya,
 Siralmas szemeit az egekre hánnya.
 Mert nem sokáig lész itt mivéllünk szembe,
 Végre felvisz magával a magoss egekbe.

Második angyal: Mi pedig mostani bátor beléptünkről engedelmet kérünk, hogy e nemes betlehemmél vagy egy pár sor énekkel ez tisztelt házi családot megtisztelnénk, ha terhekre nem léssen. Kérjük alásan, elmondhattuk? [Ha a háziak azt mondják: el, akkor megkezdődik a játék, ha: nem, mennek tovább.]

Ezt a *bolond mesét* az egyik *juhász* szokta elmondani:

Befogom a derest,
 Kifogom a verest,
 Ráülök a fakóra.
 Elindúlok, megyek,
 Mengyek, mendegélek,
 Kert alatt lessz hálásom.
 Odairve kipányvázom a nyeret,
 Fejem alá gyűröm a lovat,
 Lefeküttem.
 Reggel mikor felibrettem,
 Mán dírrre járt a nap.
 Nízem a lovat, megörte az egér,
 Nízem a nyeret, megette a farkas.

Nagy búsan bánatosan
 Beugrok a kertbe,
 Eszem a diját,
 Töröm aogyorót,
 Jól laktam császárkörtivel.

Eccer csak rámkiját egy ember:
 Minek eszed a retket,
 Hisz nem neked ültették a rípát.
 Avval felkapott egy tököt,
 Úgy hozzám vákta a kalarábét,
 Hogy majd agyonvert a jég.
 Megrímülve hazaszaladok,
 Berugom az ajtót,
 Lerogyik a kémfű,
 Beülök a sudba,
 Eszem a kását,
 Töröm a pulickát,
 Jól laktam gujásos hússal.

(Vozári.)

VI. Népdalok.

1. Mikor megyek Hátvān uccán félfele,
 Megy a rózsám acs csárdába befele;
 Teli pohár ak kezibe, köszönti,
 Gyenge karja derakamat öleli.

Vígig mentem Hátvān uccán, de bánom,
 Szeretőmet ippen szembe tanáлом;
 Még a köszöntisemet se fogaggya,
 Harakszik rám, asz szemiből mutattya.

(Vozári.)

2. Alsó-Józsán nevelkettem a sás köszt,
 Hej de kutya betyár lettem a jáⁿ köszt.
 Betyár vagyok, szeretem a jányokat,
 Megölelem, megcsókolom azokat [!].

Besorozott a nímét katonának;
 Gongyát viseltem az ídes anyámnak,
 Hej de nem viselem többé szegínnek,
 Ótalmába bizom a jó istennek.

Nagyra nevelt éngemet a jó anyám,
 De mán látom, ország-világ a hazám.
 Elvállalok minden falut hazámnak,
 Minden öreg asszont ídes anyámnak.

(Debrecen vidéki. Vozári.)

3. Hej Debreceⁿ szíp hêjjen van,
Mer a templom közepin van,
Köröskörül araⁿ csipke,
Rászállott egy bús gelice.

Ha én bús gelice vónék,
Rózsám ablakára szállnék,
Ott is csak asz túrbikolnám:
Szerecc-i még kedves babám?

4. Debrece^{mbe} van a mi házunk,
Nem eledő még a mi jányunk.
Esztendőre lessz az eledő,
Abbúl lessz a jó szófogadó.

5. Húzz rá cigáⁿ hónapután dilig,
Azutá^m meg Cegléd uccáⁿ vigig.
Had hâjja meg az a híres dáma;
Akki nem az, ne vegye magára.

6. Debrece^{mbe} kidobolták,
Hogy a dongót ne danójják.
Sáj diri dongó, sáj diri dongó,
Csak azír is diri dongó.

7. Húzz rá cigáⁿ, had szakaggyon a húrod,
Nékem úgyis utójjára ma húzod.
Hónap reggel Barca Dani* muzsikál . . .
Annak a nótája nekem jaj de fáj!

8. Nem loptam éⁿ világíletembe,
Csak ecs csikót, aszt is Debrece^{mbe}.
Ha loptam is, mekszeⁿvedek írte,
Barca Dani vasra veret írte.

Tréfás dal:

9. Sújt az átok, tekintetes úr,
Rántás nélkül nem jó a paszúj.
De én rántás nélkül megeszem,
Mer a paszújt nagyon szeretem.

* Barca Dani híres csendbiztosa volt Debrecennek.

Rege Mátyás királyról.

Mátyás araⁿ korábann
 E szíp magyar hazábann
 Törtint eccer, de rigenn,
 Hogy egyy jámbor idegen
 Estende egyy faluba irt,
 És ott magának szállás kirt . .
 Tér bé, tér bé jó jövevín,
 Öröm szívvel fogadlak én;
 Enned ugyan nem adhatok,
 De ágyacskával szógálok.
 Mond a kicsi házikó
 Gazdája, jámbor Mikó.
 — Ugyan mi a gutát
 Beszíl kend olyan furát,
 Va^m még vagy hat tojásunk,
 Ókelminek szógálunk. —
 De bezzeg mi törtíne,
 Hogy a vendíg elmene?
 Erzsók asszony ágyaza,
 Párna alatt mi vala?
 Eggy összetekert papírka,
 Benne had darab aranyka.
 Az összetekert pappírra
 Deják nyelven ev vót írva:
 Hix fuix makhíás,
 Dekomendidó aszeksz.*
 Itt vót Mátyás kiráj,
 Megevett hat tojást.

15. Beszédmódok.

Ujesztendei jókivánat: »Sok bóldog új esztendő napokat engegyyen az úristen írni erővel, egíssíggel; ennek hátralevő ríszit is töccsük el bikessíggel, azt kivánom.«

Levélkezdés: »Kivánom a jó istentől, hogy e pár soraim friss jó egésségben találjon, nekem hál istennek meg lehetős van.«

Rendes beszédkezdet:

— Aggyon az isten szerencsés jó reggelt kigyelmeteknek minnyájoknak.

— Aggyon isten kelmednek is.

— Kedves egíssígekre az iccakai nyugodalmat.

— Köszönnyük, hasoⁿlló-kíppen.

— Vót benne ríszem . . .

* Hic fuit Mathias, comedit ova sex.

Bemutakozás: Mikor vkitől kérdik:

— Hogy híjják a becses neviⁿ kigyelmedet?

— Kiss Jánosnak.

Mindig utána teszik: »Az isten íltesse«.

Pohárköszöntő: »Aggyon az úristen erőt, egíssíget, bikessíget, aszt kívánom«. — A többiek rámondják: »Hallgassa meg a jó isten«.

Bevezetés a beszédhez, ha nagyobb rangúnak mondanak vmit: »Bocsánatot kérek bátor szóllásomír . . .«

Beszéd-, gondolatpótló: mondok, aszongya.

Ha erős kifejezést használ: »Tisztessig essik szolván«, vagy: »Tisztessig nem esik szolván«, vagy »Köveccsiggel legyen mondva . . .«

Különböző dolgok összekapcsolása: »Hogy egyikik szavamat am másikba öccsem . . .«

Ha más közbeszól: »Én tettem be a garast.«

Ha elálmosodnak az esteli beszédben:

»Biz így vót e komám! De hagyjunk hónapra is. Tegyük le aacs csendest« (= feküdjünk le).

Beszélgetés.

Oláh Mihály (59 éves), *Molnár Ferenéné* (60 éves) közt; beleszól *Oláh Mihályné* is (52 éves.)

Oláh Mihály (a maga ügyetlen fiáról beszél:) Na bizoⁿ, én nem dícsírem magam, de ijjen köjkök kellették vóna émmellém, mint ezek! Vagy megszökött vóna, vagy megtagatta vóna azt a napot is, amméken született. 'szen ha engemet is — —! igaz, egy ember szoritott csak meg, appedig a Deják Isván apja vót, Deják György. Ijjenforma idős vótam akkor, ammikor oda mentem lakni, mint e (a fia); tizenhetedik esztendő, hatvanháromba. Minden köjöknek ojjan ember mellett kék, a fenegye meg a bürít, legalább két-három esztendőt éltóteni! Fogadom istenem, hogy eszibe jutna, mig legalább ílne a világon! Akkor mondta vóna, hogy: »mingyáⁿ!« vagy hogy: »nem megyek én!« Majd! . . . Meg mint ezek: »jól van na!« Hm. Maj' megigazitotta vóna a száját hozzá, hogy másoccor hogy mongya el! Tudom, még mikor aho mentem lakni, — Tót Bálinnál laktam máⁿ három esztendeig, ott nem igen parancsoltak semmit, jószág vót a kezemre bízva, avval élkövettem, amit dukált.

Molnárné: Meszeslábú Tótnál?

Oláh M.: Dehogy, pogán Tót Bálinnál.

Molnárné: Ott a kórházzal szembe?

Oláh M.: Igen, ott laktam hatvanegy, hatvankettő, hatvaⁿháromba jöttem el. Hatvaⁿháromba, hogy az az iszonyú idő vót (éhínség). Akkinek három cseléggye vót, egyet is alighogy meghagyott télire. Eleresztették a sok cselédeket. Egy peszra lakott ott Tótéknál, a báltya is ott szógált; éⁿgem erővel el akártak dúrni. Sándor bácsi ott takárt. Asszongya: »Te, vigyázz, egye meg a fene ezeket a zsványokat, ki akarnak dúrni.« Nekem se kellett egyébb! Megszökött ő, émmeg ott marattam. Nem igeⁿ filtem a nagyobbik kocsistúl se.

Molnárné: Jaj, most egy évig se marad a cseléd egy háznál!

Oláh M.: Hatvannigig még rámás csizsma se vót a lábomon. Deják György, Lőrincvásár vasárnapján, hazajött a városba. Ott a piacon vót egy pár csizsma. Odamegyünk. »Níz csak, mongya, jó lesz neked ez a csizsma?« Hijába nízem, mondom, — jó vóna, ha az enyém vóna. »Na, húzz fel, jó-i? Neked veszem.« Hat forintír vette meg. Avvót legelébb rámás csizsma a lábomon.

Molnárné: Mán ezek a többi jányok nyálkák vótak, rámás csizsmába jártak; nekem csak szimplát vett ides anyám.

Oláh M.: Én is csak níztem: a két ódala hogy fel vaⁿ várva, hogy — jaj!

Molnárné: Be nagy legiⁿ vagyok! gondolta Oláh Miháj uram. Akkor időbe danólták, hogy: »Be szeretnék rámás csizsmát visélni.« Hát akkor máⁿ visélt Oláh Miháj uram.

Oláh M.: Hát akkor viséltem. Mer Tóték úgy vótunk: ruha, két pár csizsma vasalással. Esztendő^t szógáltam, oszt hárminc pengőt fizettek, pedig ijjel nappal szógáltam, abbion!

Molnárné: Ótán megínteleⁿ nem úgy beszéltek ezelőtt, mint most. Ez a Sári nagy bírú cseléd vót, hatvaⁿ forintos cseléd. Huszon-nyig forint vót a rendes.

Oláh M.: Ojaⁿ csizsmát vett nekem Tót Bálint, hogy mikor télen a hóvíz megjárta, ojaⁿ szíles vót, mint ez az asztál. Akkor a másik szárát levágatta, oszt megtalpáltatta. Bioⁿ! De most az ijjet nem ismerik a mostaniak.

Molnárné: Rígeⁿ vót, aszmongyák, talán igaz-se vót.

Oláh M.: Igen a mostaniaknak! De az akkoriaknak való vót. Vammég ojjan ember, akki véllem szógált, nem hágy hazugságba. Tót János még megvaⁿ, gujásbojtár vót.

Molnárné: Kovács Péternél egy zsák búzát a vállamra vettem, le se moccantottam a vállamról, míg a malomig nem mentem.

Oláh M.: Én is jöttem haza szekér ílettel magam, vót rajta pedig vagy harmincöt zsák, de nem ijjen, mint a mostaniak, — osztáⁿ mindet a szógálló toszigálta le, émmeg horttam be.

Molnárné: Akkor ojjan világ vót. De most ám nincs ojjan.

Oláh M.: Nem fogna mos meg egy szógálló egy zsák búzát, inkább megfogna addig tíz katonát! Hej, hova lettek azok a dógok, ammik még akkor vótak!

Molnárné: Nem is bírna most a fiatal gyérmek annyit, mint akkor.

Oláh M.: Nem felínyit! Ha mos' rászorítják az ijjeneket, mint Miskát, arra a dologra, meghálna bele, mire hozzátörönde. De akkor abba nőtt ám fel az ember!

Molnárné: A kenyírsütis is mijjen most! Csakhogy hejibe nem sütik az ifjasszonyoknak.

Oláh M.: Most egy tajigás sem megy a tajigás sorra gatyaszárba. Akkór még akkinek húsz-huszonöt nyilas főggye vót is, gatyaszárba járt. Oszt dógozott ám! — Ez az Óri Miháj? Hetveⁿ-kettőbe ott takártam; vót egy darab lucérnája, én állottam hármaidiknak, öten kaszáltuk. Csak nízett éⁿgem mindig. Eccer aszmongya:

»Höm, Miháj, még jól tucc te kaszálni!« Nem mos' tanúltam én, mondom.

Molnárné: Ammeg tán rokon is, Oláh Miháj uram?

Oláh M.: Hm — a házi asszonnak (a feleségemnek).

Oláhné (a ki eddig hallgatag ott ült). Nekem ojjaⁿ jött ment rokonaim vannak. Ijjen meg amojjan.

Oláh M.: Bioⁿ avvál jártam én, mikor Deják Györgynél laktam. Deják Györgytől tanúlt a!

Oláhné: Azír lett ojjan nagy gazda.

Oláh M.: Azír lett ojjan nagy gazda? Bion, nem is az apjától tanúlt! Az a vín Őri? Mindig a segginél vót annak a szíve!

Molnárné: Az öreg Őrinek?

Oláh M.: Annak. De Deják György? Rákijátott az öreg Őri Tamásra: Énnye, a kan istenit bátyámnak!« esz' szokta mondani. Ha rákijátott, ammeg mindig csak aszmontta: »Jaj te pokorra való!« Hehehe! — Ha jöttünk a hegyrúl, ha fagy vót, ittunk, felült egy bundába a hátulsó sarogjára, oszt mindig alutt. Viális emberek vótak ott! Diószegi János! Nígykézláb, hóba, fagyon, mint a gyérmekek, úgy mentek; oszt a másik ráült, úgy hoszta az egyik a másikat a szekér után. Diószegiek mindig ojjat csináltak! »Gyere komám, elalutt a nagy sas! Úgy hitták. Avval lefördították a nagy bundával, aló! le a hóba. Avval ott hatták. Bion! Akkor ojjan emberek vótak. De, hej! egye meg a fene, akkor még hat-hétszáz iccés hordók vótak! Hej! úgy górálták azokat fel! Kivált az a Diószegi János, hej nagy erős ember vót! Azok ojjan emberek vótak, hogy ha Debrecembe senki neki nem mert gyürkőzni vminek: Deákho vagy Diószegihe mentek, felvállálták azok! Hanem osztáⁿ meg is fizették a bírít. Hát ott tanúltam émmeg, hatvanháromba.

Molnárné: Bizoⁿ, élmonthattya Oláh Miháj uram:

»Megtanúltam, hogy kell túrni, szenvedni, megtanúltam, hogy kell igazán ilni!

Oláh M.: Megtanúlt ott más is!

(Élőbeszéd után gyorsírással följegyezve.)

16. Babonák.

1. Ne renegezd a böcsöt, ha üress, mer mekhal a gyerek, ammék benne szokott aludni.
2. Ne bizseréld a gyerek lábát, mer nima tanál maradni.
3. Késsel ne hányni a tébe kenyeret, mer vires lessz a tehén teje.
4. Nem jó a házbúl kifele seperni a szemetet, mer kimegy a gazdaság.
5. Nem jó fejír kokast tartani, mer eldöglik az aprómarha.
6. Ha a fecske físzkit leütöd, vires lessz a tehén teje.
7. Villámgyútotta tüzet csak tével lehet ótani.
8. Ha a veréb fíját bántod, kopasz fíjad lessz.
9. Ne danójj, ha eszel, mer bolon lessz a felesíged ura.

10. Tessik leülni minállunk, mer ha nem teccik leülni, elviszi az álmunkat.

11. Ha egy jánnak vízess a kötője, ríszeges ura lessz.

12. Akki szombaton lencsét eszik, vasárnapra szíp lessz.

13. Ha ak kis gyermeket átípi valaki, nem nő meg, csak ha visszalípi.

14. Ha az ember vkinek köszön, oszt nem fogaggya, visszazáll úrá a kívánt áldás.

15. Ha hóttal álmocc, esőt jelent.

16. Ha kutya harap meg valakit, vágjon ecs csipetet a szőriből, kösse rá a sebre, meggyógyul.

17. Ha kimícc, mikor nyáron esik az eső, oszt nap süt: ragyás lesz. (*Ragya eső*).

18. Ha az embernek balfüle megcsendül: jó hirt hall; ha a jobb füle csendül meg, rosszat hall.

19. Ha patkán van a pincébe, ezt kell az ajtóra írni: »Nikhácus Karaballa nincs itthon« — s mind elmegy tülle.

20. Ha a gyerek este tűzzel jáccik, iccaka odapesel az ágyba.

21. Akki a kenyírhajat szereti: szíp piros lessz tülle.

22. Ha egíssz héten át esik is az eső, de szombatra mindig ki kell derülni, hogy a szegín árvák ruhája megszaraggyik.

23. Ha szemőcsöd van,

a) hajnalba menny ki a mezőre, vígy kilenc vakondakdúrásból fődöt, kerekícsd meg vele, ne mondd el senkinek, elmúlik;

b) vagy — menny a mészárszékbe, vígy egy kis hulladíkhúst, ha kérdik minek az, ne feléjj rá, csak menny haza, kerekícsd meg vele, ásd el a csepegő alá, akkor elmúlik;

c) vagy — vígy egy almát valahunnen, vák kétfelé, jobbról bárra, bárról jobbra is kerekícsd meg vele, ásd a csepegőbe, vagy lökd a pervátába, elmúlik.

24. Ha valami baj ellen orvasságot kapsz vkitül, ne köszöm meg, mer akkor nem használ.

25. Ha vkinek a haját levágják, össze kell asz szedni, oszt elásni, mer a madár vagy a veréb a físzkibe horgya, akkor oszt mindig fáj majd a feje annak, akkinek a haját levákták, mik csak ki nem nő újra a haja.

26. Ha bikát lácc, ne tács ki a szádat, hanem szorícsd össze, mer a bika kiolvassa a fogad.

27. Akki a pocos kis macskát mekfogja, míg a szeme fel nem nyilt: lehúll a körme.

28. Mikor a tyúknak a nyakát elvágják, oszt a lábával vergődik, azst teszi, hogy akki felé tartya a lábát, annak testájja mindenit.

29. Szilveszter iccakáján el kell menni 12 órakor hallgatódzni. Ahun világot lát az ember, ott mek kell húzódni; ammit beszélnek, ab betéjjesedik az emberrül abba az évbe.

30. Ha a jáⁿ Szilveszter iccakáján ólmot önt, abbúl mektuthattya, hogy micsoda mesterember lessz az ura.

17. Önálló szövegek.

1. Levél.

Egy 6 elemi iskolát végzett, 30 éves napszámos levele tanuló öccséhez:

»Kedves jó öcsém Sándor!

Kívánom a jó Istentől, hogy e pár soraim friss, jó egészségben találjon, nekem hál Istennek meglehetősen van.

Nem múlaszthatom el, mivel a testvéri szeretet úgy kívánja, hogy e haldokló esztendő utolsó óráiban, soraimmal feléd ne közelítsék.

Karácsony előtt, hogy itthon voltál hallottam, s nagyon örvendek azon a szép előmeneteleden, a mit itthon léted alkalmával be bizonyítottál.

Viszont nagyon sajnálom azt, hogy még csak nem is láthattalak, mert úgyszólván mindenki örül az egész rokonságban, hogy ilyen derék magyar ember lett belőled.

Egy, csak egy van, a ki nem örül, kinek fáj a szeme, s elfordul a tekintete, de nem csak a te, hanem az egész családja látására. Hallottam most is mily embertelen dolgot tett te veled is, bizony nagy véték a mit cselekszik.

Nem tudom meddig viszi még gaztetteit, hogy nem fél a jó Istentől, s hogy nem szégyel emberek s a társadalom szemei elé kerülni. A múltkor a többek közt azt mondta édes jó anyánk, a jó apánknak, midőn megtudta, hogy a szegénységi bizonyítványodal mikép bánt el: Ugyan nem fél a Jó Istentől nem elég, hogy az egyiket már földön futóvá tette, most meg a másikat akarja megrontani. No de halgassunk erről, majd ki forog az idő mindent.

Én is magam éldegelek már 5 hónap óta, s az őszön 5 hétig katona voltam, bizony olyan állapotban jöttem szabadságra, hogy ha a jó lelkű Ozsváth nénénk hajlékúdba nem fogadnak, hozzá téve egy krajczár s egy falat kenyér nélkül lenni, bizony nem tom mi lett volna velem. Soha nem tudom meghálálni azon sok jóságokat, a mibe részesítettek két és fél hónap óta.

Mindezeknek utánna kívánom a jó Istentől, hogy a tudomány dicső útain haladva, élj számos boldog új esztendőket, nagy törekvéseidben adjon az Isten neked előmenetelt és segedelmet. Mind-ezeket kívánja elérned a jó Ozsváth nénénk és a fia Sándor is.

Mert úgyszólván ne engedje az Isten, hogy te is ezen szavakkal temesd el az Ó évet, mint én:

»A mit ez a malom örölt
Nem volt tiszta élet,
Kevés lángja, sok korpája
Keserű kenyérnek« . . .

Boldog Uj évet!«

2. Népmese.

(A félig nyüzött bakkecske.)

Eccer vót, hunnem vót, még az óperenciás tengeren is túl vót, ahun a világ be van deszkával deszkázva, hogy av víz ne omójjik, a homok ne főjjik, vót eccer egy embernek két fija, meg egy kecskéje. Eccer kikütte a fiját, hogy hajcsa ki a kecskét bokáig írő vízbe, térgyig írő fűbe. El is ment a fíjú, osztán mikor hazament, kérdi az ember a kecskétül: Ettél-i, ittál-i ídes kecském? A kecske aszonta: Se nem ittam, se nem ettem, éhen-szomjan majd elvesztem. Osztán az ember megölte a fiját.

Aután osztán megintelen a másik fíjút kütte ki; eszt ám megleste, hogy ojjan hejre hajtotta-i ki. Mikor hazamentek, kérdi az ember megint: Ettél-i, ittál-i ídes kecském? Ujra aszonta ak kecske: Se nem ittam, se nem ettem, éhen-szomjan majd elvesztem. Aszongya érre az ember, hogy tennap is így tettél, tennap is hazutál: mám most meglakolsz írte, amír hazutál.

Osztán mekfokta ak kecskét a fíjával, osztán meg akarták nyüzni: de mikor mán félig meg vót nyüzva, elszalatt ak kecske. Osztán beszalatt ek kis nyúlnak a házába. Hazament ak kis nyúl, de nem mert bemenni, hanem aszonta: Idegen búszít érzek, ki van a házamba?

Ak kecske aszongya: Én vagyok, én vagyok félig nyüzött bakkecske; dübü, dübü lábommal, maj megdöflek szarvammal.

Nem mér bemenni ak kis nyúl, hanem odavitte af farkast, hogy mennyík be, kergesse ki ak kecskét. Nem mér bemenni a farkas, hanem aszonta: Ki vagy benn? Gyere ki! A kecske mondta: Én vagyok, én vagyok félig nyüzött bakkecske; dübü, dübü lábommal, maj mekdöflek szarvammal.

Azután megint elment ak kis nyúl a rókájír; as se mert bemenni, hanem aszt kértte: Ki vagy benn? Gyere ki! Ak kecske megin csak aszt felelte.

Azután ak kis nyúl elment a töviskes disztóír. Nem is kérdett semmit, hanem behengergödött; osztán hogy mekszurkálta al lábát ak kecskének, kiszalatt ak kecske.

Akkor osztán nígyen mekfokták, meksütöttik, fősztik, megették; ha meg nem ettik vóna, az én mesém is tovább tartott vóna.

(Vozári.)

Másik mese.

(A király három jánya.)

Vót egy királynak három jánya. Egy szíp tavaszi napon kirtík az apjokat ak kisasszonyok, hadd mennyenek el az erdőbe iboját szedni. Annyok nem vót, meghótt rígen; az apjok nagyon filtette úket, erősen rájuk parancsolt, hogy nagyon be ne mennének az erdőbe. Fogatták is a jányok. De mikor az erdőbe vótak mán, elfelejtették, oszt nagyon bementek az ibojakeresíssel. Eccer csak

azon vették észre magokat, hogy mán úk vissza se tudnak menni. Kezdetű setítetni; a kisasszonyok filtek, hogy mi lessz most véllek. A lekkissebb legbátrabb vót. Ne fíjjetek, mondá, csak mennyünk, maj tanálunk valami hejjet, ahun mekhájjunk; maj hazavezet bennünket valaki jó pízir. És menttek tovább. Eccer világosságot látnak messzire; oda igyekeztek. Ammint elírtik, bezörgettek. Kinyíttya az ajtót egy vín anyóka, akkit úgy hittak: vasórrú bába. Ammint megláttya úket, csak bámúl, mer tele vót újjaik gyűrűkkel; arany óra, aranlánc, drága ótözet. Hun jártok itt kedves gyermekeim, szólt hozzájuk. Eltívettünk anyókám; aggyon szállást az íjre és hónap vigyen haza minket, jól mekfizettünk. — Jó lessz lelkem, jöjjenek bé. Bementek. Maga vót az anyóka. Kérđi túlle a lekkissebb kisasszon: hát csak maga lakik itt? — Nem, — felel az anyóka, — vaⁿ három fíjam és egy jányom. A jányom vízir ment; fíjajim is hazajárnak íccakára. Jött oszt haza Kató a jó vízzel; csak nízett szíjél, mijen vendígek írkeztek, míg ú a kútra vót. Azután jöttek a fíjúk is; vacsoráztak mind egygütt; azután ágyat kízítettek, hogy aluggyanak. Vót a vín banyának egy szíp madara; eszt a lekkissebb kisasszoⁿ nagyon szerette vóna. Úgy gondolkozott, hogy aszt elkíri az anyókátúl. Na, de akkor nem szólt.

Másnap igen nagy eső lett s ott marattak tovább is. Egízz nap mindig nyuktalanok vótak. Aszt monnta a lekkisebb kisasszon, Ancella: szökjünk el az íjjel, mer én nem jót sejtek. De a kettő nem lett rá, csak aszmonták: inkább nem alusznak, csak íjjel ne kóborogjanak. Lefekűttek. A három ján egygütt, a három fíjú is egygütt, Kató az annyával hált. — Mikor gondolta a vín banya, hogy mán alusznak, a három fíjú fejihe három kosarat tett, a három ján fejihe három darab követ. Azír tette, hogy majd ífélkor felkél, oszt megöli a kisasszonyokat és a sok arany minden az övé lessz. Igenám, de Ancella felkelt és a három kosarat az ú fejekhe rakta, a három nagy követ meg a fíjúk fejihe. — Mikor ífölt ütött az óra, felkótt egy nagy késsel a vín banya, ott tapogatott a setítbe: Itt vannak fíjajim, itt a kosár. Tovább ment: Itt vannak a kisasszonyok. Avval csak nekikesett és elvákta a nyakokat a fíjúknak. Mikor e megvót, lefekűtt. Ancella pedig felkótt tesvírejivel, osztán elszöktek.

Reggel felkél a vín banya, hát csak ámúl, bámúl: fíjajit megölte, a jányoknak a hűlt hejjek van. Rítt, ordított, típte magát mírgibe, hogy így rátutták szedni. Ak kisasszonyok pedig hazamentek. De megmonnta az apjuk: soha többé el nem bocsáttya úket sehováse. — Eccer csak Ancella eltűnt. Elment az anyókáho, de úgy, hogy a nem vette észre. Elbűtt, hogy a madarat ellopja. Iccaka vót, aluttak. De mikor a kalickát levette a szegrűl Ancella, elkíjótotta magát a madár: Gyere ki te vín asszon, viszen Ancella! Nosza utánna! mekfokta a vín banya. Na most elbánnok vélled, monnta Ancellának. Ar rimánkodott néki; nem írt semmit. Mekhalsz kutya! ammír rászettél. Bezárta egy ólba; Katónak mekparancsolta, hogy fűccse be jól a kemencét, oszt süsse meg Ancellát; ú meg

elmegy, vendégeket hí és lakomát csapnak rajta. El is ment. Kató pedig nagy tüzet rakott a kemencébe. Mikor jól megfűlt, beviszi Ancellát. Ott vót ety kis vasszekér; mongya neki, újjön rá. Hát nem tudom hoty kell, mutazs meg. Avval ráült Kató: így kell ni, mongya. Avval hirtelen felkapja Ancella, belökte a kemencébe. Meg is sült jó pirosra. Mikor meksült, kivette, feltráncsírozta, asztalt terített és fêrrakta. Szípenn kitakarított; akkor a seprút felötöztette a Kató ruhájába, osztán lefektette az ágyra. Eccer csak mennek a sok vendígek; leülnek az asztalha, esznek. — Hé, hé, szegin Kató jányon lefekütt, elfáratt nagyon, sok dóga vót ma, hadd pihennyik. Esznek, isznak, lakmároznak. A jobb csecsit komámasszon! A bal csecsit komámasszon! Az ú gyenge húsát Ancellának! Am meg elkijáttya: Igen a vín Kató jányodét! avval usdé fóré, a kalickát lekapta a szegrúl, eltünt, mintha a föld nyelte vóna el. Akkor nízik, hogy az ágyon a seprú vót felötöztetve. A vín vasórú bába mekpukkatt mírgibe. A vendígek még most is mulatnak, ha meg nem hóttak. — Eddig vót, meddig vót, Kelemennek s . . . i vót, edd meg ammi benne vót.

Végszó. Fő célom e munkámban az volt, hogy egyik legnagyobb s legtisztább magyar városunk népének beszédét és gondolkodását megismertessem az ő szokincseben, szólásaiban, beszélgetése módjában, közmondásaiban és dalaiban. Az előre bocsátott nyelvtani vázlatban csak rövid áttekintést adtam a debreceni nyelvjárásnak formai sajátóságairól.

Végül nem mulaszthatom el, hogy hálás köszönetet ne mondjak *Simon István* debreceni ref. tanítónak, azért a sok érdekes anyagért, amit gyűjtött; *Debrecen város* tanácsának s a debreceni *Csokonai-Körnek* pedig azért a szíves támogatásáért, amellyel kis munkám megjelenését lehetővé tette.

O. G.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3
I. Hangtani sajátságok	5
II. Alaktani sajátságok	10
III. Jelentéstani sajátságok	16
IV. Mondattani sajátságok	20
V. Szókincs, szólásmódok és szövegek	22
1. Helynevek	22
2. Állatnevek	22
3. Ruházat	23
4. Család- és személynevek	23
5. Szőlőművelés	24
6. Ételek	25
7. Vegyes tájszók	25
8. Szólások és közmondások	34
9. Indulatos kifejezések, káromkodások, átkok	41
10. Áldások	41
11. Gyermeknyelv	41
12. Diáknyelv, diáknóták	42
13. Idegen szók	44
14. Versek	45
15. Beszédmódok, beszélgetés	55
16. Babonák	58
17. Önálló szövegek (levél és mesék)	60
